

Elli Hyvärinen 1406525, Milka Sotkasiira 1400760 ja Maija Tikkala
1400753

Metsänhaltijan matkassa

Päiväkodin ympäristökasvatusta tukemassa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK)

Sosiaaliala

Opinnäytetyö

10.4.2017

Tekijä(t) Otsikko	Elli Hyvärinen, Maija Tikkala, Milka Sotkasiira Metsänhaltijan matkassa
Sivumäärä Aika	45 sivua + 5 liitettä 10.4.2017
Tutkinto	Sosionomi (AMK)
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaaja(t)	Lehtori Anna-Riitta Mäkitalo Lehtori Katja Ihamäki
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tarjota käytännönläheisiä sekä lapsilähtöisiä ympäristökasvatusta tukevia toimintamenetelmiä päiväkotii Metsänhaltijan kasvatushenkilökunnalle. Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena projektina aiheesta kiinnostuneen helsinkiläisen päiväkodin kanssa syksyllä 2016. Toiminnalliseen osuuteen osallistui yhdeksän viisivuotiasta lasta sekä ryhmän lastentarhanopettaja.</p> <p>Opinnäytetyön teoreettisena viitekehyksenä toimivat teoria ympäristökasvatuksesta ja sen eri ulottuvuuksista, joita ovat sosiaalinen, ekologinen, taloudellinen ja kulttuurinen ulottuvuus. Toimintatuokioiden suunnittelussa hyödynnettiin Michael Colen Viidennen dimension toimintamallia ja lapselle ominaisia tapoja toimia. Opinnäytetyön lähtökohtana toimivat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016 ja Esiopetuksen opetussuunnitelma 2016.</p> <p>Opinnäytetyöprosessi koostui toiminnallisen projektin suunnittelusta ja toteutuksesta. Toiminnallinen projekti muodostui seitsemästä toiminnallisesta tuokiosta. Toimintatuokiot käsitelivät ympäristökasvatuksen eri teemoja ja tarjosivat lapsille innostavia oppimisen ja toimimisen kokemuksia, joiden tarkoituksena oli tukea lapsiryhmän kykyä ja halua toimia ympäristön puolesta. Projekti toteutettiin lapsiryhmän kanssa lähiympäristössä liikkuen, leikkien, tutkien, havainnoiden ja mietiskellen. Toiminnallisessa projektissa käytetyt menetelmät koottiin ympäristökasvatusta tukevaksi menetelmäkansioksi. Kansioon koottiin tiivistelmät jokaisesta toimintatuokiosta, toimintaan tarvittavista materiaaleista sekä tiivistelmät opinnäytetyön ja ympäristökasvatuksen teoreettisesta viitekehyksestä.</p> <p>Projektin päätteeksi vanhemmat ja toiminnassa mukana ollut lastentarhanopettaja saivat täytettäväksi lomakkeen, jossa heillä oli mahdollisuus antaa avointa palautetta opinnäytetyöstä. Vanhemmille suunnattu palautelomake sisälsi myös kysymyksiä lasten antamasta palautteesta. Palautelomakkeiden ja lapsilta saadun palautteen perusteella opinnäytetyölle asetetut tavoitteet saavutettiin hyvin. Ympäristökasvatuksen menetelmät tukivat ympäristövastuullisuuteen kasvamista ja päiväkodin kasvatushenkilöstö sai uusia käytännönläheisiä ideoita työhönsä.</p>	
Avainsanat	ympäristökasvatus, varhaiskasvatus, toiminnallisuus, kestävä kehitys, viidennen dimension toimintamalli

Author(s) Title	Elli Hyvärinen, Maija Tikkala, Milka Sotkasiira A Journey with the Forest Elf
Number of Pages Date	45 pages + 5 appendices 10.4.2017
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor(s)	Anna-Riitta Mäkitalo, Senior Lecturer Katja Ihamäki, Senior Lecturer
<p>The purpose of this Bachelor's Thesis was to provide early childhood educators with easy-to-implement tools to carry out Environmental education in a kindergarten setting. This was done through a concrete practice-based project. An emphasis was on social sustainability due to our increasingly more urban environment. The thesis was carried out in co-operation with a kindergarten located in Helsinki. A group of nine five-year-old children and their kindergarten teacher participated in the project. Michael Coles' Fifth Dimension model was the basis in the planning of the sessions in order to bring continuity to the narrative used, and to motivate the children to take part.</p> <p>The theoretical framework for this Bachelor's Thesis lies on the Environmental Education theory and the Social_, Cultural_, Economical_ and Ecological Dimensions that it contains. The renewed National Curriculum Guidelines on Early Childhood Education and Care were taken into account while planning the activities. The practical part was carried out in the kindergarten and its surroundings. The project included seven weekly sessions lasting one to two hours. In the sessions social sustainability was brought out through discussion, art, crafts, exercises and play. The specific needs of a five-year-old child were taken into account.</p> <p>Based on the verbal and written feedback collected from the children, parents and kindergarten teacher, it can be concluded that the kindergarten in question did indeed gain new useful methods to implement environmental education. The folder we provided encourages and contributes to the prospective implementation. The goals regarding interaction with the children were met as well. They were engaged throughout the project and took actively part in the various activities and environmentally themed discussions.</p>	
Keywords	early childhood education, socially sustainable development, practice-based project, fifth dimension

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön lähtökohdat	2
2.1	Ympäristön muuttuva asema yhteiskunnassa	3
2.2	Uudistuva varhaiskasvatus	6
2.3	Toimintaympäristö	8
3	Tavoitteena ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta	9
3.1	Toiminnan suunnittelu	9
3.2	Tavoitteet lasten kanssa toimiessa	11
4	Projektia tukevat teoriat	13
4.1	Ympäristökasvatus	14
4.2	Viidennen dimension toimintamallin hyödyntäminen projektissa	16
4.3	Lapselle ominaiset tavat toimia	17
5	Metsänhaltijan matkassa kohti ympäristökasvatusta	20
5.1	Tutustumista yhdessä istuttamalla	22
5.2	Syksyn väriloistoa	24
5.3	Lähiympäristö tutuksi kuvasuunnistuksen avulla	27
5.4	Rakentelua kierrätysmateriaaleista	30
5.5	Tutkin ja havainnoin	33
5.6	Luontuhuone aistien herättäjänä	35
5.7	Metsänhaltijan kiitosjuhlat	38
6	Arviointi	40
7	Pohdinta	43
	Lähteet	45
	Liitteet	
	Liite 1. Lupalappu vanhemmille	
	Liite 2. Ensimmäinen kirje	
	Liite 3. Tieteelliset kokeet	
	Liite 4. Palautekysely vanhemmille	
	Liite 5. Palautekysely henkilökunnalle	

1 Johdanto

Ihminen rakentaa omaa arvopohjaansa jo varhaisesta lapsuudesta lähtien. Mitä varhaisemmassa vaiheessa ihminen alkaa omaksua arvopohjaansa, sitä pidemmälle omaksutut arvot kantavat. Kasvattajina voimme omalla toiminnallamme ja esimerkillä antaa lapselle mallia, miten muihin ihmisiin, eläimiin, kasveihin ja muuhun ympäristöön tulee suhtautua. (Suomen Ympäristökasvatuksen Seura 2016.)

Opinnäytetyön tavoitteena on tarjota lapsilähtöisiä ja ympäristökasvatusta tukevia toimintamenetelmiä päiväkotitiimien työntekijöille. Toteutimme opinnäytetyön toiminnallisena projektina. Suunnittelimme seitsemän erilaista toiminnallista tuokiota hyödyntäen Michael Colen Viidennen dimension toimintamallia ja lapselle ominaisia tapoja toimia. Toiminnan suunnittelussa huomioimme päiväkodin henkilökunnan toiveet, lapsiryhmän ikä- ja kehitystason sekä ryhmän oman toimintasuunnitelman. Suunnittelimme ympäristökasvatusta tukevat toimintamenetelmät, sekä kokeilimme ja arvioimme niitä käytännössä toimintatuokioiden avulla. Tekemämme materiaalit kokosimme yhteiseksi kansioksi päiväkodin työntekijöille.

Jokaisella toimintatuokiolla oli oma teemansa, mutta tuokioita ohjasi yhteinen tarina läpi projektin. Tuokiot käsittelivät läheisesti luontoa, ympäristöä, sosiaalisia suhteita ja kestävästä kehitystä. Projektin aikana toimimme lapsiryhmän kanssa lähiympäristössä yhdessä liikkuen, leikkien, tutkien, havainnoiden ja mietiskellen. Jokaisella kerralla harjoittelimme kestävästä elämäntapaa tukevia taitoja. Omaehtoisten luontokokemusten ja elämysten tavoitteena oli tukea lasten luontosuhteen kehitystä ja kiinnostuksen herättämistä omasta lähiympäristöstä.

Toimintatuokioiden tavoitteena oli tukea kasvattajia toteuttamaan ympäristökasvatusta rohkeammin jokapäiväisessä arjessa ja omissa valinnoissaan. Toiminta suunniteltiin niin, että se olisi mahdollisimman helppo sisällyttää päiväkodin toimintaan myös vastaisuudessa. Ympäristökasvatus valikoitui toimimassamme ryhmässä yhdeksi syksyn teemoista. Tämä mahdollisti toimintamenetelmien välittömän hyödyntämisen projektimme päättyttyä.

Ympäristökasvatus valikoitui aiheeksi sen ajankohtaisuuden takia. Haluamme opinnäytetyöllämme edistää kestävästä elämäntapaa ympäristökasvatuksen keinoin. Tällaisella

toiminnalla pystymme jatkossakin kasvattajina tukemaan lasta kestävän elämäntavan omaksumisessa jo varhaisesta lapsuudesta lähtien.

2 Opinnäytetyön lähtökohdat

Opinnäytetyön lähtökohtana toimi ympäristökasvatuksen muuttuva asema varhaiskasvatuksessa. Päiväkodeissa on pitkään toteutettu ympäristökasvatusta erilaisin tavoin ja toimintamenetelmin. Ympäristökasvatusta on sisällytetty päiväkodin toimintaan yhdistelemällä sitä muihin aineisiin ja aiheisiin. Päiväkodin kasvatushenkilökunta on järjestänyt myös erilaisia ympäristökasvatusta käsitteleviä teema- ja toimintapäiviä. Ympäristökasvatus on kuitenkin kokonaisuudessaan jäänyt vähälle huomiolle varhaiskasvatuksessa Suomessa ja muualla maailmassa. Tiedetään kuitenkin, että varhaislapsuus on tässä asiassa ensiarvoisen tärkeä aika myöhempää elämää ajatellen. (Raittila 2011: 208.)

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on jatkuvassa muutoksessa ja tärkeää on, että sitä kehitetään ja arvioidaan muutosten mukana. Tällä hetkellä yksi toimintakulttuurin muutoksista koskee ympäristökasvatuksen ja kestävän kehityksen asemaa varhaiskasvatuksessa. Uudistuneessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016) määritellään, että varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria tulisi kehittää seuraavan periaatteen mukaisesti:

”Kaikessa toiminnassa huomioidaan ekologisesti, sosiaalisesti, kulttuurisesti ja taloudellisesti kestävän elämäntavan välttämättömyys. Arjen valinnoilla ja toimilla ilmenetään vastuullista suhtautumista luontoon ja ympäristöön. Varhaiskasvatuksessa edistetään välineiden ja tilojen yhteiskäyttöä, kohtuullisuutta, säästävyyttä, korjaamista ja uusiokäyttöä.” (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 31.)

Ympäristökasvatuksen muuttunut asema esiopetussuunnitelmassa sekä uudistuneessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ovatkin laittaneet kasvatushenkilöstön pohtimaan työn konkreettisia tuloksia ja vaikuttavuutta. Kasvattajien on täytynyt alkaa miettiä ympäristökasvatuksen toteuttamista uusien toimintamenetelmin. (Cantell 2004: 12-14.) Ympäristökasvatus on ajankohtainen ja tärkeä aihe, joka tulisi huomioida jo varhaislapsuudesta lähtien. Ympäristökasvatuksen ei tulisi olla erillinen osa varhaiskasvatusta, vaan sen tulisi näkyä kaikessa toiminnassa. Näistä ajatuksista lähdimme kehittämään

toiminnallista opinnäytetyötä. Opinnäytetyön tarkoituksena on toiminnallisen projektin avulla kokeilla uusia käyttökelpoisia ympäristökasvatusta tukevia toimintamenetelmiä ja antaa ne päiväkodin henkilökunnalle hyödynnettäväksi.

2.1 Ympäristön muuttuva asema yhteiskunnassa

Puolet maailman väestöstä asuu kaupungeissa. Vuonna 2030 kaupunkilaisia arvioidaan olevan jo 61 prosenttia maapallon väestöstä. Suomen kaupungistumisaste on yli 60 prosenttia (Ranta 2011: 263.) Suomalaisista kaupungeissa ja niihin verrattavissa olevista tiheästi asutuilla alueilla asuu 36 prosenttia, joka on lähellä Eurooppalaista keskitasoa (Suomi 100 2016).

Vaikka Suomen väestö on yhä suuremmissa määrin keskittynyt kaupunkeihin, on viheralueiden kuten kesämökkien ja puutarhojen merkitys pysynyt suurena. Puolet kaupunkilaisista arvottaa luonnossa oleilun tärkeimmäksi virkistysmuodoksi. Luontoon liitetyistä arvoista tärkeimpiä ovat sen kauneus ja esteettisyys, tuoksu- ja äänimaisema, ulkoilu ja liikunta, metsäntuntu ja sosiaalinen yhdessäolo sekä hiljentymisen ja mietiskelyn. Työssä tai vapaa-ajalla tapahtuvan luonnossa oleskelun on todettu kohottavan mielialaa, lisäävän keskittymistä, energisyyden tunnetta ja innostusta. (Niiniluoto 2011: 81-82.)

Kaupunkiympäristö poikkeaa paljon luonnontilaisesta ympäristöstä. Ihminen muokkaa aktiivisesti kaupunkiluontoa haluamaansa suuntaan. Kaupungeissa ekosysteemit pyritään pitämään nuorina, metsiä raivataan asutuksen tieltä ja puistoja hoidetaan. (Ranta 2011: 265-268.) Ihmisen luoman kaupunkiluonnon erityispiirre on sen moninaiset ja lajistoltaan runsaat luontotyypit. Monet uhanalaiset lajit ovat kuin kotonaan kaupungeissa. (Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestäväen käytön strategiasta vuosiksi 2012–2020: 36.)

Ympäristöpolitiikan teoriassa on pohdittu erityisesti sen suhdetta demokratiaan. Oletuksena on, että mikäli ihmiset kokevat ongelmien koskettavan heitä henkilökohtaisesti, he ovat motivoituneempia sen ratkaisemiseksi. Ongelmalliseksi tämän demokratian ja ympäristön suhteen tekee se, että ihmisten tietämys asioista on rajallinen, eivätkä he välttämättä pysty hahmottamaan sen monimutkaisia hyöty ja haitta -suhteita. (Oksanen 2000: 82-83.) Ihmisten käsitykset siitä, mitkä luonnon piirteet ovat hyödyllisiä ja mitkä haitallisia. Kaupungissa lehtipuu voi olla kerrostaloasukkaalle ikävä maiseman peittäjä, kun taas jalankulkijalle mukava kadunvarren elävöittäjä. Luontoa ei myös aina käytäydy

ihmisten mielen mukaan. Syksyisten puiden pudottamat lehdet rumentavat useiden mielestä katukuvaa, ja niiden pois korjaaminen on työlästä. (Lyytimäki 2011: 104.)

Kaupunkilaisille arvokkaita ympäristöjä on kaupungeissa lukematon määrä. Kaupungin viheralueilla, luonnonsuojelualueilla ja joutomailla on suuri rooli ympäristökasvatuksen ja luonto-opetuksen kannalta, vaikka ne eivät aina sijaitse luonnon ja sen monimuotoisuuden kannalta merkittävimmillä alueilla. Niitä tulisikin arvostaa ja huomioida laajemmin kaupunkieja suunniteltaessa. (Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön strategiasta vuosiksi 2012–2020: 11.) Monet kaupunkilaiset näkevät luonnontilaan jätetyt maakaistaleet kaupungin sisällä rumina ja turvattomina. Näiden asutuksen, tehtaiden ja liikenneväylien lomassa ja liepeillä sijaitsevien joutomaiden elonkirjo voi olla erittäin runsas ja monipuolinen. Nämä maa-alueet joilla ei ole ihmiselle käyttöä, voivatkin olla suojeltuja kohteita tulevaisuudessa. (Lyytimäki - Kuitunen 2011 104, 259.)

Kaupunkiluonto tarjoaa kaupungin asukkaille myös iloa ja virkistystä. Tutkimusten mukaan kaupunkien viher- ja vesistöalueilla on merkittävä rooli ihmisten mielenterveyden edistäjinä sekä liikuntakohteina. Ne toimivat myös tehokkaina ilmanlaadun parantajina. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan monipuolinen altistuminen ympäristön luonnollisille ei-patogeenisille mikrobeille voi hillitä allergioita ja niiden syntymistä. (Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön strategiasta vuosiksi 2012–2020: 11.) Erityisesti pääkaupunkiseudulla kaupunkiluonnon merkitys korostuu suuren asukastiheyden vuoksi. Sieltä haetaan rauhaa ja omaa tilaa, ja se tarjoaa hyvää vastapainoa nykyarjessa koetulle kiireelle ja hektisyydelle. (Turunen - Hoppania - Luhtamäki - Nenonen - Tuomaala 2010: 7)

Suomalaisten kulutus hätyyttelee ympäristö kannalta kestäättömiä lukemia. Suomalaisen ekologinen jalanjälki on 12. suurin koko maailmassa, ja suomalaisten kulutustottumuksilla tarvittaisiinkin kolme maapalloa kaikkien tarpeita palvelemaan. Ihmisten hyvinvoinnin ei ole huomattu kuitenkaan lisääntyvän samanaikaisesti luonnonvarojen kulutuksen lisääntymisen kanssa. Se on vähentynyt. (Berg 2011: 354-358.) Ihmiset ovat yleisellä tasolla tietoisia suurista ympäristökysymyksistä, kuten ilmastonmuutoksesta. He tuntevat huolta sen etenemisestä, ja ovat valmiita muuttamaan omaa kulutuskäyttäytymistään sen hillitsemiseksi. On kuitenkin epävarmaa, olisivatko he valmiita niihin kaikkiin muutoksiin mitä vähäpäästöinen yhteiskunta edellyttää. (Berg 2011: 354-358.)

Ympäristöön liittyvistä kysymyksistä on tullut yhteiskunnassa kulttuurikysymyksiä. Ihmisten on ollut pakko ottaa siihen kantaa, ja se on johtanut osalla muutoksiin heidän elämäntavassaan. Suurempia, koko yhteiskuntaa koskevia muutoksia saadaan aikaan tutkimalla kulttuurin pohjavirtoja. Pilkkomalla suuret maailmanlaajuiset ympäristöhaasteet pienemmiksi osiksi, voidaan niitä helpommin ymmärtää ja niihin käytännössä puuttua. Ihmisten on helpompi ymmärtää puhetta ympäristöelämäntavasta, arjen valinnoista, kulutuksesta ja kansalaisliikkeistä, ja ottaa niihin kantaa omassa elämässään. (Massa 2011: 366-367.)

Ympäristöystävällinen, eli ympäristöä ja luontoa säästävä kuluttaminen, on noussut viime aikoina marginaalista valtavirtaan ja sitä on alettu pitää moraalisesti esimerkillisenä toimintatapana. Kaikki ihmiset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Omat valintamme voivat joko vähentää tai kasvattaa sille aiheuttamaamme kuormitusta. Henkilökohtaisia valintoja tärkeämpänä voidaan kuitenkin pitää sitä, että pyrimme muokkaamaan yhteiskunnan reunaehtoja ja vaikuttamaan sen perusrakenteisiin, jotka ohjaavat valintojamme. (Lyytimäki - Berg 2011: 353.)

Ihmisen suhde ympäristöönsä kehittyy ajan mittaan. Pienet lapset eivät voi tehdä tietoisesti ympäristöä suojelevia valintoja. Heidän vanhempansa ovat kuitenkin usein huolissaan lapsen hyvinvoinnista ja siitä, minkälaisessa maailmassa lapsi joutuu kasvamaan. (Lyytimäki - Berg 2011: 353.) Lasten mahdollisuus leikkiä ja liikkua luonnonympäristössä on kaventunut. Tuosta luonnonympäristöstä ovat jäljellä enää rippeet, pienet puistotilkut, tienvarsiniityt ja metsänkulmat. Ennen luonnollisesti syntynyt suhde ympäristöön joudutaan nykyään rakentamaan tietoisesti. (Helenius - Lummelahhti 2013: 40-41.)

Asuinalueiden merkitys korostuu erityisesti lapsuudessa, koska lapset viettävät aikuisia suuremman osan ajastaan asuinympäristössään ja ovat näin siihen vahvemmin sidoksissa. (Turunen ym. 2010:177.) Pääkaupunkiseudun asukkaiden hyvinvointia vuonna 2010 mittaavassa tutkimuksessa useat vastaajat muistelivat oman lapsuuden asuinalueensa luonnon kauneutta. Rakentamaton ympäristö, metsä, luonto ja merenranta ovat toimineet useilla henkilökohtaisen inspiraation lähteenä. Valmiiksi rakennettujen leikki- paikkojen sijaan vastauksissa korostui lasten mahdollisuus käyttää omaa mielikuvitustaan leikeissään. (Turunen ym. 2010: 77.)

Omat henkilökohtaiset myönteiset kokemukset ja mahdollisuudet nauttia luonnosta ovat lapsen hyvän luontosuhteen perusta. Kaupungissa kasvaneet lapset mieltävät "luonnon"

herkästi joksikin kaukaiseksi paikaksi, jonne lähdetään ”luontoretkelle”. Tämä lisää lapsen tunnetta ihmisen ja luonnon erillisyydestä. Tällaisen kahtiajaon sijaan olisi tärkeää tuoda esille sitä, että luontoa on myös kerrostalon sisäpihalla ja sitä voi myös tuoda sisätiloihin. Luonnontilaisen metsän lisäksi se voidaan nähdä pihakasveina, rakenteiden materiaaleina ja tietysti ihmisinä. (Willamo 2004: 44-45.). Kyky huomata ja havaita luonto arjessa on erittäin tärkeä osa lapsen luontosuhteen kehitystä. Näitä pieniä, arjen luontomyönteisiä kokemuksia on mahdollista saavuttaa esimerkiksi kauppamatkan aikana, istuen pihanurmikolla, tai kasvattamalla kasveja. (Cantell 2011: 332-336.)

Suomen ympäristöministeriön laatimassa ja hyväksymässä luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön toimintaohjelmassa vuosille 2013-2020, on kasvatus, koulutus ja opetus nostettu erityisen tärkeään asemaan kestävään elämäntapaan oppimisessa ja ympäristötietouden lisäämisessä. Siinä korostetaan luonnon monimuotoisuuden ja kestävän kehityksen kasvatuksen tärkeyttä kaikilla koulutuksen asteilla. Luontoon ja ympäristöön tutustuminen nostetaan tärkeään asemaan luonnon monimuotoisuuden tuntemisen, ekosysteemipalveluihin tutustumisen, luonnonsuojelun ja -arvostamisen, sekä ekologisen ajattelun kanssa. Ne tuleekin sisällyttää yleissivistävän opetussuunnitelman perusteisiin. (Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön strategiasta vuosiksi 2012–2020: 19.) Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys onkin nostettu erityiseen asemaan uudistetuissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa.

2.2 Uudistuva varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on jatkuvaa kasvatuksellista vuorovaikutusta lapsen eri elämäntilanteissa. Sen ensisijaisena tavoitteena on tukea lapsen tasapainoista kasvua ja kehitystä huomioiden lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi. Varhaiskasvatuksen perustana toimii vanhempien sekä kasvatuksen ammattilaisten kiinteä yhteistyö. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.) Varhaiskasvatus perustuu elämän, kestävän elämäntavan ja ihmisoikeuksien kunnioittamiselle. Varhaiskasvatuksessa arvostetaan sivistystä, mikä ilmenee tavassa suhtautua itseen, muihin ihmisiin, ympäristöön ja tietoon sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein. Kasvattajien tehtävänä on tukea ja ohjata lapsia toimimaan arvoperustan mukaisesti keskustelemalla arvoista ja ihanteista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 19.)

Varhaiskasvatusta ohjataan sekä valtakunnallisilla että kuntien omilla asiakirjoilla. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen toteutumista määrittävät niitä koskevat lait ja asetukset. Varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset sisältävät yhteiskunnan järjestämän varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden tehtävänä on ohjata valtakunnallisesti varhaiskasvatuksen sisältöä, laatua ja kuntien varhaiskasvatussuunnitelmien laatimista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 8.)

Opetushallitus aloitti uuden valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden suunnittelun vuonna 2015 uudistuneen varhaiskasvatustilain (Varhaiskasvatustilain 580/2015 § 1) mukaisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman tavoitteena on turvata varhaiskasvatuksen tasavertainen toteutuminen koko maassa. Perusteet ohjaavat työn laadullista kehittymistä sekä tukevat varhaiskasvattajien ammatillista tietoisuutta. Uudistunut varhaiskasvatussuunnitelma on oikeudellisesti velvoittava määräys varhaiskasvattajille. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 8.) Opetushallituksen tavoitteena oli valmistella ja laatia uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet siten, että paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat olivat valmiina lokakuun 2016 lopulla. Varhaiskasvatussuunnitelmat on tarkoitus ottaa käyttöön 1.8.2017 alkaen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 3.)

Varhaiskasvatus ja siihen kuuluva esiopetus sekä perusopetus muodostavat lapsen kasvun ja oppimisen kannalta johdonmukaisesti etenevän kokonaisuuden sekä perustan elinikäiselle oppimiselle. Kestävä kehitys on uudistuneen esiopetuksen opetussuunnitelman kantava teema ja tärkeä perusta perusopetuksen sekä lukion opetussuunnitelmissa. Esiopetuksen opetussuunnitelman arvopohjassa määritellään kestävä kehitys seuraavasti: ”Esiopetuksessa noudatetaan kestävä elämäntavan periaatteita ja otetaan huomioon sen eri ulottuvuudet: sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen.” (Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: 15) Uudistuneissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa painotetaan lasten omakohtaisten luontokokemusten tärkeyttä. Siinä painotetaan myönteisten luontokokemusten ja aistien kautta tapahtuvan havainnoinnin tärkeyttä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 44-45.) Opin näytetyössä käytetyillä menetelmillä pyrittiin tukemaan varhaiskasvatussuunnitelman ja esiopetuksen välisen luonnollisen jatkumon toteutumista.

Suomen Ympäristökasvatuksen Seura osallistui opetushallituksen uudistuvan varhaiskasvatussuunnitelman teematyöpajoihin. Niihin koottiin asiantuntijaverkosto tukemaan

varhaiskasvatussuunnitelman perustetyötä. Suomen Ympäristökasvatuksen Seura pitää tärkeänä sitä, että uudet varhaiskasvatussuunnitelman perusteet luo toimivan pohjan kestävään elämäntapaan kasvamiselle jo varhaislapsuudesta lähtien. Tämä tarkoittaa sitä, että ympäristökasvatus huomioitaisiin läpäisevästi koko varhaiskasvatussuunnitelmassa. Uudistuneessa varhaiskasvatussuunnitelmassa käsite ympäristökasvatus tulee ymmärtää laajasti, huomioiden kaikki kestävä kehityksen eri ulottuvuudet. (Suomen ympäristökasvatuksen Seura 2016.)

2.3 Toimintaympäristö

Projekti aloitettiin kartoittamalla Helsingin kaupungin eri päivähoitoyksiköiden varhaiskasvatussuunnitelmia. Päiväkotien henkilökunnan kiinnostusta ryhtyä toteuttamaan opinnäytetyötä tiedusteltiin sähköpostitse. Päiväkoteja lähestyttiin sillä perusteella, ettei niiden omassa varhaiskasvatussuunnitelmassa ollut erillistä mainintaa ympäristökasvatuksesta. Yhteistyökumppaniksi valikoitui päiväkotia, jota kutsutaan tietoturvasyistä tässä opinnäytetyössä päiväkotia Metsänhaltijaksi. Päiväkotia Metsänhaltijan viisivuotiaiden lasten pienryhmä lähti mukaan toteuttamaan projektin toiminnallista osuutta. Pienryhmä koostui yhdeksästä lapsesta. Ennen projektin alkamista vanhemmilta kysyttiin lasten lupaa osallistua toimintaan. (Liite 1.) Päiväkodin kasvatushenkilökunta oli kiinnostunut uusista toimintamenetelmistä, joilla ympäristökasvatusta oli mahdollista toteuttaa. Projekti nivoutui luonnolliseksi osaksi pienryhmän syksyn toimintasuunnitelmaa.

Päiväkotia Metsänhaltijan ympäristö tarjosi monipuoliset puitteet opinnäytetyön toiminnallisen osuuden toteutukselle. Päiväkotia sijaitsi rauhallisella pientaloalueella, jossa myös luontoon tutustuminen oli mahdollista. Lähiympäristöstä löytyi pieniä metsiköitä, piha-alueita ja leikkikenttiä. Toimintaympäristö ja sen tarjoamat mahdollisuudet ovat keskeisessä asemassa ympäristökasvatusta toteuttaessa. Opinnäytetyössä haluttiin korostaa sitä, että ympäristökasvatusta on mahdollista toteuttaa myös rakennetussa ja kaupunkituneessa toimintaympäristössä. Erityisesti pääkaupunkiseudulla luonnonläheiset alueet ovat vähentyneet päiväkotien ympäristöstä. Tämän vuoksi uudenlainen, ympäristön asettamat haasteet huomioiva ympäristökasvatus, on mielestämme tärkeää tämän päivän varhaiskasvatuksessa.

3 Tavoitteena ympäristökasvatus osana varhaiskasvatusta

Opinnäytetyön tavoitteena oli suunnitella ja toteuttaa lasten kanssa toiminnallinen ympäristökasvatusta käsittelevä projekti. Tavoitteena oli projektin avulla kokeilla käytännössä lapsilähtöisiä ja käytännönläheisiä ympäristökasvatusta tukevia toimintamenetelmiä. Projekti koostui kolmesta eri vaiheesta, jotka etenivät projektin suunnittelusta lasten kanssa toteutettuun toimintaan sekä toiminnan pedagogiseen dokumentointiin. Projekti dokumentointiin ympäristökasvatusta käsitteleväksi kansioksi, joka annettiin toiminnallisen osuuden päätteeksi päiväkodin työntekijöille hyödynnettäväksi. Projektin eri vaiheille asetettiin tavoitteet, jotka avataan seuraavissa kappaleissa.

3.1 Toiminnan suunnittelu

Ympäristökasvatuksen huomioiminen varhaiskasvatuksessa avaa lapselle monia mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin, oppimiseen, liikkumiseen ja auttaa lasta saavuttamaan henkilökohtaisen suhteen ympäristöön omien kokemusten kautta. On havaittu, että mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän aikaa tulisi antaa lapsen havainnoinnille ja ihmettelylle. Erityisesti luonto sekä lähiympäristö herättävät lapsen mielenkiinnon ja halun tutkia omaa ympäristöä. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsen uteliaisuutta ei tarvitse enää erikseen herätellä, vaan lapsi alkaa omaehtoisesti muodostaa suhdettaan ympäristöönsä. (Parikka-Nihti – Suomela 2014: 62–66.) Opinnäytetyön tavoitteiden lähtökohdana oli sama ajatus siitä, että ympäristökasvatus on luonnollinen osa lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista jo varhaisesta lapsuudesta lähtien.

Päiväkodin toimintaa tarkasteltaessa on huomattu, että ympäristökasvatus ja kestävä kehitys näyttäytyvät usein jollakin tavoin tiedostamatta toiminnassa. Tärkeää toiminnan kehittämisen kannalta olisi henkilöstön yhteinen keskustelu siitä, millaiset ovat päiväkodin omat toimintamenetelmät ympäristökasvatuksen toteutukselle. Henkilöstön tulisi konkreettisesti suunnitella toimintamallit, joiden avulla kaikki toiminta ja erilaiset teemat lopulta yhdistyisivät ympäristökasvatukseen. (Parikka-Nihti - Suomela 2014: 149-150.)

Projektin avulla ympäristökasvatus haluttiin tuoda luontevaksi osaksi päiväkodin omaa toimintaa ja arkea. Tavoitteena oli luoda kasvattajille käyttökelpoisia toimintamenetelmiä, joita olisi mahdollista sisällyttää päiväkodin nykyiseen toimintakulttuuriin. Projektissa haluttiin korostaa alusta lähtien tiivistä yhteistyötä päiväkodin kanssa niin, että heillä oli

mahdollisuus sisällyttää ryhmän oman toimintasuunnitelman tavoitteita projektiin. Tällä pyrittiin saamaan kasvattajat ymmärtämään, että kaikenlaiset teemat on mahdollista yhdistää ympäristökasvatukseen.

Ryhmän toimintasuunnitelmassa yhtenä teemana oli tunteiden hallinta ja erityisesti myötätunto. Tavoitteena oli omien tunteiden tunnistaminen, empatiakykyyn tutustuminen ja toisten ryhmäläisten huomioiminen. Tämä huomioitiin projektin suunnittelussa siten, että lapsille suunnatussa toiminnassa keskityttiin erityisesti ympäristökasvatuksen sosiaaliseen ulottuvuuteen. Ympäristökasvatuksen sosiaalisella ulottuvuudella tarkoitetaan ennen kaikkea toisten ihmisten huomioimista sekä kunnioittavaa ja avointa kohtaamista. (Parikka-Nihti - Suomela 2014: 37-38.) Sosiaalinen ulottuvuus on avattu tarkemmin projektia tukevissa teorioissa.

Projektin suunnittelussa hyödynnettiin jo varhaiskasvatuksessa tunnettuja menetelmiä. Näitä menetelmiä olivat esimerkiksi erilaiset taiteelliset ja luovat menetelmät. Projektin keskeisenä tavoitteena oli kehittää näitä entuudestaan tuttuja toimintamenetelmiä käsittelemään ympäristökasvatuksen eri teemoja. Näin suunnitellut menetelmät vastasivat ympäristökasvatuksen tavoitteisiin mahdollisimman monipuolisesti. Niiden avulla haluttiin osoittaa kuinka yksinkertaista ympäristökasvatusta tukevien menetelmien luominen ja integroiminen päiväkodin muuhun toimintaan on.

Erilaisissa ympäristöissä tapahtuva tutkiminen ja havainnointi ovat tärkeää lapsen oman luontosuhteen muodostumisen kannalta. Varhaiskasvatuksessa onkin tärkeää hyödyntää sekä rakennettua että luonnontilassa olevaa ympäristöä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 45.) Tämä huomioitiin projektissa monipuolisena sisä- sekä ulkotilojen ja lähiympäristön hyödyntämisenä. Erilaisten ympäristöjen käyttämisen avulla lapsilla oli paremmat valmiudet hahmottaa se, mikä on luonnollista ja mikä ihmisen rakentamaa. Toiminnan suunnittelussa huomioitiin myös päiväkodin käytössä olevat rajalliset resurssit materiaalien suhteen. Projektissa käytettiin mahdollisimman paljon päiväkodissa jo olemassa olevia materiaaleja sekä kierrätysmateriaaleja.

Projekti dokumentoitiin valokuvaamalla sekä kirjaamalla projektin vaiheet jokaisen toimintatuokion päätteeksi. Tavoitteena oli projektin aikana reflektoida omaa toimintaa ohjaajana suhteessa lapsiin. Toimintatuokioiden päätteeksi projekti dokumentoitiin peda-

gogisesti niin, että toimintamenetelmät olisivat päiväkodin hyödynnettävissä myös tulevaisuudessa. Projektista, sen keskeisistä teorioista ja valmistamista materiaaleista koottiin ympäristökasvatuksen menetelmäkansio.

Pedagoginen dokumentointi on uuden varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta noussut merkittävään rooliin varhaiskasvatuksessa, jonka vuoksi se nousi tärkeään rooliin projektin suunnittelussa ja toteutuksessa. Pedagogisella dokumentoinnilla pyritään varmistamaan toiminnan laatu, arviointi sekä sen jatkuva kehittäminen. Pedagoginen dokumentointi antaa laaja-alaisesti tietoa lapsen toiminnasta, kehityksestä ja mielenkiinnon kohteista sekä ryhmän jäsenten välisestä toiminnasta. Toiminnan dokumentoinnin avulla saatuja tietoja voidaan käyttää muun muassa oppimisympäristöjen, toiminnan sekä menetelmien muokkaamiseksi, jotta se vastaisi paremmin lapsen tarpeita ja mielenkiinnon kohteita. Tämä varmistaa myös toiminnan lapsilähtöisyyden. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 37.) Tämän takia pedagoginen dokumentointi nousi tärkeään rooliin opinnäytetyön arvioinnissa.

3.2 Tavoitteet lasten kanssa toimiessa

Ympäristövastuullisuuden kasvaminen kehittyi useiden vuosien saatossa ja tavoitteena oli ottaa lasten kanssa toimiessa huomioon siihen vaikuttavia tekijöitä. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi ympäristöystävälliset arvot ja asenteet sekä tieto ympäristöasioista. Eriytyisen tärkeänä pidetään myös yksilön mahdollisuuksia toimia luonnon ja ympäristön hyväksi. (Latomaa - Karppinen 2010: 164-165.) Ympäristöystävälliset arvot toimivat projektin toimintaa ohjaavina periaatteina. Projektin tavoitteena oli tarjota lapsiryhmälle innostavia oppimisen ja toimimisen kokemuksia. Toiminnassa hyödynnettyjen toimintamenetelmien tavoitteena oli tukea lapsiryhmän kykyä ja halua toimia ympäristön puolesta. Toiminnallisessa osuudessa tavoiteltiin lapsen myönteisen luontosuhteen vahvistamista.

Toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa huomioitiin viisi- kuusivuotiaan lapsen kehitystaso. Viisi-kuusivuotias lapsi on utelias ja aktiivinen leikkijä, joka pitää uusien asioiden tutkimisesta. Lapsen mielikuvituksen käyttö on runsasta ja lapsi alkaa ymmärtää aiempaa paremmin todellisuuden ja kuvitellun eron. Ryhmässä toimiminen on tämän ikäiselle lapselle mielekästä ja yhteistyötaitot sekä muiden huomioiminen on helpompaa. Lapsen tunne-elämä voi olla ailahteleva, ja sen kehittymisen kannalta on tärkeää päästä vuorovaikutukseen eri-ikäisten lasten sekä aikuisten kanssa. Lasta on tärkeää ohjata tunnistamaan ja ilmaisemaan omia tunteitaan. Uusien asioiden tutkiminen mahdollistaa lapsen

oma-aloitteisen pohdinnan, asioiden ihmettelyn ja ympäröivän maailman uudenlaisen hahmottamisen. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Vanhempainnetti n.d.)

Ympäristökasvatuksessa tavoite toiminnassa on nimenomaan vahvistaa lasten kykyä havainnoida, ihmetellä, tutkia ja ymmärtää ympäristöään sekä rikastaa lasten kokemusmaailmaa (Parikka-Nihti- Suomela 2014: 35). Projektin toiminnallisen osuuden aikana oli tavoitteena näyttää lapsille lähiympäristön tarjoamia monipuolisia mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin, liikkumiseen, havainnointiin ja tutkimiseen. Tavoitteena oli, että lapset oppivat tuntemaan ja arvostamaan ympäristöään sekä hyödyntämään sitä leikeissään nyt ja tulevaisuudessa.

Lasten kanssa toimiessa tavoitteena oli luoda mielekäs, turvallinen ja kehittävä toimintaympäristö, jossa toimintaa ohjaavat aikuiset ovat läsnä ja antavat myönteistä palautetta. Tavoitteena oli kiireetön ja turvallinen vuorovaikutus lasten kanssa. Lapsen yksilölliset piirteet huomioitiin korostamalla heidän vahvuuksiaan ja mielenkiinnon kohteitaan. Toimintatuokiot suunniteltiin etukäteen niin, että lasten omille aloitteille ja ideoille jäi tilaa. Tällainen lähestymistapa tuki toiminnan lapsilähtöisyyttä.

Projektissa oli pyrkimyksenä pohtia ja reflektoida ohjaajan roolia suhteessa lapseen sekä roolien merkitystä osallisuuden toteutumiselle. Myös Sanna Koskinen pohti väitöskirjassaan ammattilaisen ja ohjaajan roolia suhteessa lapseen sekä nuoriin. Ammattilaisen rooli tulisi nähdä mahdollistajana, joka luo monenlaiselle osallistumiselle mahdollistavan oppimisympäristön. Tällaisen uuden roolin omaksuminen ja päästäminen irti perinteisestä roolista voi luoda haasteita. Se vaatii muutoksia myös suunnittelutyössä, jonka tulisi muuttua vuorovaikutteisempaan ja avoimempaan suuntaan. (Koskinen 2010: 52-53.)

Osallisuus on yksi merkittävimmistä tekijöistä ympäristökasvatuksessa. Tunne siitä syntyy elämyksistä ja kokemuksista, läsnäolosta sekä mahdollisuudesta osallistua ja vaikuttaa. Koskinen pohtii väitöskirjassaan ympäristökasvatuksen näkökulmaa osallistumiseen. Osallisuus edellyttää yleensä osallistumisen vaikuttavuutta: osallistuminen on tuottanut jotain konkreettisia tuloksia, jotka ovat osallisten tiedossa. Ympäristökasvatuksessa osallisuus voidaan nähdä henkilökohtaisena, omilla elämäntavoilla vaikuttamisena sekä yhteisöllisenä vaikuttamisena. (Koskinen 2010: 19.) Lapsen osallisuuden toteutuminen oli keskeinen tavoite projektissa.

Lasten osallisuutta voi vahvistaa kohtaamalla lapsi arvostavasti, kuuntelemalla heidän ajatuksiaan ja vastaamalla lasten aloitteisiin. Lapset oppivat vuorovaikutustaitoja sekä yhteisten sääntöjen, sopimusten ja luottamuksen merkitystä, kun heille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Osallistumisen ja vaikuttamisen kautta lasten käsitys itsestään kehittyy, itseluottamus kasvaa ja yhteisössä tarvittavat sosiaaliset taidot muo-
vautuvat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 24.)

Osallisuus on aina toisiin ihmisiin suhteessa tapahtuvaa toimintaa, oppimista, kasvua ja kehitystä. Tämän takia sitä tulee painottaa varhaiskasvatuksen eri osa-alueissa erityisesti päiväkotiympäristössä. Osallisuuden voidaan nähdä rakentuvan kuudesta eri elementistä. Lapsella tulee olla mahdollisuus valita toimintaan osallistumisensa tai osallistumatta jättämisensä. Lapsella tulee myös olla mahdollisuus saada tietoa omista oikeuksistaan sekä mahdollisuus vaikuttaa toiminnassa tehtäviin päätöksiin. Hänellä tulee olla mahdollisuus ilmaista omat ajatuksensa ja näkemyksensä, sekä tehdä itsenäisiä päätöksiä. (Parikka-Nihti - Suomela 2014: 48.) Opinnäytetyössä lapsen osallisuuden mahdollistaminen korostui erityisesti toimintaan osallistumisen vapaaehtoisuutena, toiminnan kulkuun ja tulevaan toimintaan vaikuttamisena, omien ideoiden toteuttamisena sekä oman osallistumisen tason valitsemisena. Tällä osallistumisen tasolla tarkoitetaan sitä, että lapsella oli mahdollisuus valita, kuinka hän toimintaan osallistui. Tämä saattoi tarkoittaa esimerkiksi tarkkailijan roolin ottamista.

4 Projektia tukevat teoriat

Opinnäytetyön teoreettisina lähtökohtina toimivat teoria ympäristökasvatuksesta, sen eri ulottuvuuksista sekä lapselle ominaisista tavoista toimia. Toiminnallisen projektin suunnittelussa hyödynnettiin Michael Colen viidennen dimension toimintamallia. Seuraavissa kappaleissa avataan kestävän kehityksen eri ulottuvuudet osana ympäristökasvatusta. Näitä ulottuvuuksia ovat sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen sekä ekologinen ulottuvuus. Opinnäytetyössä keskityttiin erityisesti sosiaaliseen ulottuvuuteen huomioiden kuitenkin myös muut ympäristökasvatuksen eri ulottuvuudet.

4.1 Ympäristökasvatus

Ympäristökasvatuksen tavoitteena on vahvistaa ihmisen tietoisuutta siitä, että ympäristö jossa elämämme on välttämätön tekijä elämämme ja hyvinvointimme kannalta. Kasvatuksen keskeisiä periaatteita ovat ihmisen osallisuuden kehittyminen, aktiiviseksi ja vastuulliseksi kansalaiseksi kasvaminen sekä voimaantuminen. (Cantell 2004: 14.) Kasvatuksen tarkoituksena on opettaa lapselle sellainen arvomaailma ja asenteet, jotka omaksettuaan hän haluaa elää kestäväällä tavalla. Ympäristönäkökulmien huomioiminen jo heti varhaiskasvatuksessa tukee toiminnan tulemistä itsestään selväksi jokaisen ihmisen käytäntöjä sekä arkea. (Raittila 2011: 209–210.) Ympäristökasvatusta toteutettaessa on kuitenkin yhä useammin mietittävä, millä menetelmillä ympäristövastuullisuus tavoitetaan.

Luontokasvatus ja ympäristökasvatus sekoitetaan usein keskenään, sillä arkikielessä ympäristö käsitetään usein vain yksilöä ympäröivänä luontona. Ympäristökasvatus poikkeaa perinteisestä luontokasvatuksesta siten, että siinä yksilön ympäristö käsitetään laajempina ilmiönä. Ympäristöön liitetään luonnon lisäksi myös sosiaalinen, taloudellinen, eettinen ja esteettinen sekä kulttuurinen ulottuvuus. Ympäristökasvatuksen menetelmissä onkin tärkeää huomioida perinteisen luontokasvatuksen lisäksi myös muut yksilöä koskevat ulottuvuudet. (Cantell 2004: 14.)

Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys ovat käsitteinä toisiaan sivuavia, eikä niitä ole täysin mahdollista erottaa toisistaan. Kestävän kehityksen kasvatuksen ja ympäristökasvatuksen suhdetta voidaan jäsentää eri tavoin. Ne voidaan nähdä toisistaan irrallisina, vain osittain yhteisiä piirteitä jakavina, tai kestävä kehitys voidaan nähdä yhtenä vaiheena ympäristökasvatuksen kehityksessä. Kestävän kehityksen kasvatus voidaan myös nähdä osana laajempaa ympäristökasvatusta. Ympäristökasvatus on mahdollista ymmärtää osana kestävän kehityksen kasvatusta, joihin kehityksen eri teemat sisältyvät. (Wolff 2004: 27.) Opinnäytetyössä ympäristökasvatusta tarkastellaan kestävän kehityksen eri ulottuvuuksien kautta. Näin oli mahdollista saada kokonaisvaltainen kuva siitä, miten ympäristökasvatus toteutui toiminnallisen projektin aikana.

Opinnäytetyössä keskityttiin läheisesti kestävän kehityksen eri ulottuvuuksiin osana ympäristökasvatusta. Näitä eri ulottuvuuksia ovat sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja ekologinen ulottuvuus. Jotta ympäristökasvatus toimisi parhaalla mahdollisella tavalla,

on näiden eri osa-alueiden oltava tasapainossa toistensa kanssa. (Parikka-Nihti - Suomela 2014: 36.)

Sosiaalinen kestävyys tarkoittaa toisista ihmisistä ja heidän oikeuksistaan välittämistä. Keskeisinä piirteinä on ajatus yhteenkuuluvuudesta, jaetuista arvoista ja ihmisarvon korostamisesta. Sen tavoitteena on ehkäistä syrjintää ja väkivaltaa tarjoamalla mahdollisuus osallistumiseen ja yhteistoimintaan. Varhaiskasvatuksessa sosiaalisesti kestävä kehitys edistää yhteinen vastuu, yhdessä tekeminen sekä turvallinen kasvuympäristö. Sosiaalisesti kestävä kehityksen kasvatukseen kuuluu olennaisena osana lapsen tunne ympäröivään yhteiskuntaan liittymisestä ja hänen omasta merkityksestään osana sitä. Lapsen saadessa toimia hänelle ominaisella tavalla liikkuen, kokeillen ja itseään ilmaisien, hän ottaa vastuuta myös omasta oppimisestaan. (Parikka-Nihti - Suomela 2014: 37-38.) Tarkoituksena oli järjestää lapsille elämyksellistä, heidän keskinäisiä vuorovaikutussuhteitaan tukevaa toimintaa. Oppimisympäristöksi laajentui päiväkodin lisäksi myös sen lähiympäristö, mikä kuuluu sosiaalisesti kestävä kehityksen kasvatuksen mallissa kaikkien oppimiseen ja kasvamiseen.

Kulttuurisesti kestävä kehityksen tavoitteena on pyrkiä vahvistamaan ja vaalimaan erilaisia kulttuurisia ryhmiä ja heidän elinvoimaisuuttaan ja identiteettiään. Tärkeänä osana omaa kulttuurista identiteettiämme on maamme luonto metsineen ja vesistöineen. (Wolff 2004: 25.) Tärkeänä osana kulttuuriamme toimivat myös tarinat ja sadut, sekä niissä esiintyvät erilaiset taruolennot. Tarinoilla on mahdollista tukea lapsen minäkuvan vahvistumista sekä ympäristön merkitystä ihmisen hyvinvoinnin kannalta. Kulttuurisesti kestävällä kasvatuksella pyritään saavuttamaan tasapaino yhteisön kulttuurin ja arvojen kanssa. (Parikka-Nihti – Suomela 2014: 39-40.) Kulttuurisesti kestävä kehityksen aatetta ajoivat toimintatuokioissa keksityt satuhahmot. Satuhahmojen tehtävänä oli saada lapset kiinnostumaan tarinasta, ja sen avulla herätellä heidän kiinnostustaan omaa lähiympäristöään kohtaan. Hahmojen kautta lapset pystyivät peilaamaan omia arvojaan ja oman lähiympäristönsä merkityksellisyyttä.

Taloudellisesti kestävä kehityksen tavoitteena on pyrkiä tulevaisuuteen, jossa palveluja ja tavaroita pystytään tuottamaan luonnonvaroja tarpeettomasti haaskaamatta. Ympäristöä tulisi rasittaa nykyistä vähemmän. (Wolff 2004: 24.) Varhaiskasvatuksessa tämä voidaan ymmärtää arjen säästeliäisyytenä, ympäristöä säästävien käytäntöjen käyttämisinä ja kierrätyksenä. Vastuullisella kuluttamisella voidaan päiväkotiympäristössä tarkoittaa muun muassa materiaalien kierrätystä ja lelujen itse tekemistä. (Parikka-Nihti –

Suomela 2014: 43-44.) Toimintatuokioissa käytettiin mahdollisimman paljon kierrätysmateriaaleja kuten muoviva, vanhoja pilttipurkkeja ja paperisilppua. Toiminnassa hyödynnettiin myös erilaisia luonnosta löytyviä materiaaleja, muun muassa lehtiä ja käpyjä. Tavoitteena oli näyttää lapsille, mitä kaikkea luonnonmateriaaleista voi saada aikaiseksi. Näin toiminta tuki myös lasten mielikuvituksen kehittymistä taloudellisesti kestävästä kehityksen kautta.

Ekologisesti kestävä kehityksen aatetta on hyödynnetty varhaiskasvatuksessa perinteisesti. Sen tarkoituksena on pyrkiä minimoimaan ympäristöön joutuvia päästöjä ja parantaa ympäristön tilaa. Se pyrkii luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen ja luonnonvarojen kestävään käyttöön. Lujittamalla lapsen luontosuhdetta ja tekemällä ympäristöherkkyttä lisääviä harjoitteita voidaan tukea ekologisesti kestävästä kehityksen toteutumista. (Parikka-Nihti – Suomela 2014: 44.) Tarinan ja kaikki sen varjolla tehdyt tehtävät tukivat ekologisen kestävyden toteutumista. Tuokioihin kuului muun muassa roskien poimimista luonnosta. Tätä ideologiaa tuki vahvasti kasvien istuttaminen ja niistä huolta pitäminen. Yhteisillä luontoretkillä tuettiin lapsiryhmän luontosuhteen kehittymistä.

4.2 Viidennen dimension toimintamallin hyödyntäminen projektissa

Toimintatuokioiden teoriapohjana toimi viidennen dimension toimintamalli, jossa mahdollistuu toiminta, joka on samalla leikkiä ja todellisuuden reaalisuuden hallintaan tähtäävää ongelmanratkaisua (Hakkarainen 1999: 80). Tilanteessa näkyvänä auktoriteettina aikuisen sijaan toimii ulkoinen mielikuvitushahmo, joka mahdollistaa aikuisten ja lasten toimimisen tasavertaisina ryhmän jäseninä. Tämä mielikuvitushahmo ei ole fyysisesti läsnä, vaan kommunikoi esimerkiksi kirjeiden tai muiden viestien kautta. Olennolla on jokin ongelma, jonka ratkaisemiseen hän tarvitsee lasten sekä aikuisten apua. Aikuisten rooli on toimia toiminnan mahdollistajina ja ohjaajina, lapsia kannustaen ja tukien. Lasten muodostamat välittömät aloitteet ja päätelmät toimivat oleellisena osana toimintatuokioiden kulkua. Aikuisen tärkeä tehtävä on tarttua lasten ratkaisuihin ja toimia niiden mahdollistajana, johon myös opinnäytetyössä pyrittiin. Koska kukaan mukana olevista ei johda leikkiä, voivat lapset ja aikuiset toimia samanarvoisina leikin edetessä. Toimintatuokioissa aikuiset näyttäytyvät lapselle vain olennon viestintuojina ja apulaisina. (Hakkarainen 2004).

Viidennen dimension toimintamallissa on tärkeää luoda sosiaalinen toimintaympäristö, jossa mahdollistuu laadukas, dialogiin pyrkivä vuorovaikutus. Keskeistä on myös yhteisten sääntöjen laatiminen ryhmän jäsenten kesken. Toiminta on samaan aikaan sekä ohjattua että avointa. Tämä mahdollistaa toiminnan lapsilähtöisyyden ja lasten osallisuuden. (Hakkarainen 2004: 81-82.)

Viidennen dimension toimintamalli tukeutuu vahvasti mielikuvitukseen ja sen luomaan omaan erityiseen maailmaansa. Media on merkittävässä roolissa entistä nuorempien lasten elämässä. (Suoninen 2013: 72). Vapaa-ajan leikki tapahtuu kaupungistuneilla alueilla usein hyvin rakennetussa ympäristössä. Viidennen dimension toimintamalli sopii siksi erityisen hyvin ympäristökasvatuksen toteutukselle opinnäytetyössä. Lapsille annettiin mahdollisuuksia oma-aloitteisuuteen sekä oman mielikuvituksen kehittämiseen ja sen esille tuomiseen. Projektissa pyrittiin luomaan sellainen lapsilähtöinen toimintaympäristö, joka oli otollinen lapsen toiminnan ja oppimisen kannalta. Toiminnassa haluttiin säilyttää lapsen ja aikuisen tasavertainen toimijuus koko projektin ajan. Suunnitellussa toiminnassa erityisen tärkeää oli myös, että kaikki toimintaan osallistuvat ohjaajat tiesivät, mistä viidennen dimension toimintamallissa oli kyse.

Viidennen dimension toimintamalli antaa mahdollisuuden lapsen osallisuudelle, mielikuvituksen kehitykselle sekä tarjoaa uudenlaisen tasa-arvoisen suhteen toimintaa ohjaaviin aikuisiin. Toimintaa ohjaavilla aikuisilla on myös mahdollisuus omaksua uudenlainen rooli suhteessa lapsiin, joka antaa uudenlaisia näkökulmia kaikelle toiminnalle. (Koskinen 2010: 52-53.) Näillä keinoilla haluttiin antaa lapsille sellaisia ikimuistoisia elämyksiä, jotka vaikuttavat myönteisesti heidän luontosuhteeseen, käsitykseen ympäristöstä sekä kehittyvään arvomaailmaansa.

Viidennen dimension toimintamalli toimi ohjauksen rakenteen muodostajana. Toiminnassa haluttiin korostaa selkeää aloitusta, jota seuraa yhtenäinen toimintaa kantava tarina, joka päättyy selkeään lopetukseen. Jokainen toimintakerta liittyi oleellisesti toisiinsa ja muodosti näin selkeän sekä pitkäkestoisen leikin ja elämyksen lapselle.

4.3 Lapselle ominaiset tavat toimia

Varhaiskasvatuksen tärkeänä tehtävänä on tukea lapsen kehollisen, sanallisen, kuvallisen ja musiikillisen ilmaisun kehittymistä (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 41). Projektin toiminnallinen osuus oli suunniteltu lapsilähtöisesti niin, että se tuki lapselle

ominaisia tapoja toimia. Projektissa haluttiin erityisesti korostaa lapsen luontaista halua leikkiä, liikkua, havainnoida ja tutkia ympärillään olevia asioita. Painottamalla näitä orientaatioita, saimme luotua leikin ja erilaisten tehtävien avulla lapsille mieleenpainuvia elämyksiä sekä oppimiskokemuksia mielekkäässä toimintaympäristössä.

Leikki on eri muodoissaan lapselle ominaisin tapa toimia ja oppia uutta. Erilaiset leikit vaativat lapselta sosiaalisia, motorisia ja kielellisiä taitoja, mutta samalla myös harjaantuttavat näitä taitoja. (Parikka-Nihti - Suomela 2014: 94.) Leikkiessään lapsi käyttää mielikuvitustaan, oppii tiedostamatta vuorovaikutustaitoja ja ryhmän yhteisiä sääntöjä sekä toimintamalleja. Leikeissä lapsella on mahdollisuus käyttää mielikuvitusta ja luovuutta haluamallaan tavalla, kokeilla keksittyjä ideoita ja tutkia ympäröivää maailmaa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 22.) Leikki on kokonaisuudessaan merkittävässä roolissa lapsen emotionaalisen, sosiaalisen ja kognitiivisen kehityksen kannalta. Uusien asioiden harjoittelu ja oppiminen on lapselle leikin avulla mielekästä ja helppoa. (Mannerheimin lastensuojeluliitto, Vanhempainnetti n.d.) Projektin toiminnallinen osuus haluttiin kiinnittää tiiviisti leikkiin, sillä leikissä lapsi on motivoitunut oppija.

Lapselle ominainen tapa oppia on myös taiteellinen ilmaiseminen. Taide on tärkeää ja tarpeellista useasta syystä. Kuvataiteen avulla lapset voivat käsitellä itselleen merkityksellisiä asioita tarjoten heille oman ilmaisun kielen. Se tarjoaa heille väylän, jonka kautta laajentaa käsitystä itsestään ja ympäröivästä maailmasta (Rusanen - Kuusela - Rintakorpi - Torkki 2014: 11.) Taiteellinen ilmaiseminen ja kokeminen edistävät myös lapsen sosiaalisia taitoja. Erilaiset taiteellisen ilmaisemisen keinot tarjoavat motivoivia keinoja tunteiden ja ajatusten näkyväksi tuomiseen. Keskeistä on tekemisen ilo ja onnistumisen kokemukset. Tällaisessa ilmaisutavassa lapsi voi rakentaa oman mielikuvitusmaailman, jossa kaikki voi olla mahdollista. (Karppinen 2009: 57-58.) Varhaiskasvattajana taiteellisten ilmaisukeinojen hyödyntäminen toiminnassa rikastaa arkista kanssakäymistä ja mahdollistaa aistien monipuolisemman hyödyntämisen (THL 2015.) Varhaisiän kuvataitekasvatuksen voidaan katsoa jakautuvan neljään eri osa-alueeseen, jotka ovat kuvataiteellinen ilmaisu sekä kokeminen, ympäristön esteettinen ja kulttuurinen kokeminen sekä median käsittely. Kuvataiteellisessa kokemisessa tavoitteena on, että lapsi oppii havainnoimaan omaa elinympäristöään sekä jäsentämään ja arvottamaan sitä. (Ruokonen 2009: 49-50).

Jokaisella lapsella on luontainen halu liikkua. Liikkuminen ja kehollinen ilmaisu kehittävät lapsen motorisia taitoja sekä omaa kehontuntemusta. Liikkuminen on lapsen kasvun ja

kehityksen perusta. Liikkuessaan lapsi hyödyntää eri aistejaan ja harjoittelee vuorovai-
kutus- ja itsesäätelytaitoja. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 46.) Liikku-
misen huomioiminen toiminnassa herättää ja vahvistaa lapsen tietoisuutta omista mah-
dollisuuksista ja luo paremmat lähtökohdat uusien asioiden oppimiselle. Lapsen ko-
kiessa koko kehollaan liikkuen, jäävät uudet opittavat asiat paremmin mieleen. Monet
liikunnalliset harjoitukset vaativat lapselta myös keskittymistä, ongelmanratkaisukykyä,
itsensä hallintaa ja toisten huomioimista. (Karvonen 2000: 13-15.) Toimintamenetelmien
suunnittelussa painotettiin liikkumisen kokemuksellista ja elämyksellistä lähestymistä-
paa. Tällaisessa lähestymistavassa korostui liikkumisen merkitys elämysten luojana, il-
maisun välineenä ja itsetuntemuksen lisääjänä.

Erilaiset ulkoleikit ovat tärkeitä ympäristösuhteen kehittymiselle. Kaikenlainen ulkona toi-
miminen auttaa lasta ymmärtämään ympäristön erilaisia olosuhteita. Vaihtelevat sääolo-
suhteet ja vuodenaajat innostavat sekä monipuolistavat lasten leikkiä sekä toimintaa. Ym-
päristössä tapahtuvat muutokset herättävät lapsen mielenkiinnon ja mahdollistavat eri-
laisille kokeiluille ja havainnoille. (Parikka-Nihti - Suomela 2014: 71.) Projektissa keski-
tyttiin liikkumaan ja leikkimään päiväkodin ympäristössä erilaisissa sääolosuhteissa. Pro-
jekti sijoittui syksyyn, mikä mahdollisti vuodenaikojen monipuolisen huomioimisen ja hyö-
dyntämisen toiminnassa.

Varhaiskasvattajien tehtävänä on suunnitella ja järjestää lapsille toimintaa, jossa mah-
dollistuu oman ympäristön tutkiminen ja havainnointi. Lapsia tulee ohjata toimimaan
sekä luonnossa että rakennetuissa ympäristöissä. Oppimisympäristöihin liittyvät henki-
lökohtaiset kokemukset auttavat lapsia ymmärtämään paremmin erilaisia syy- ja seu-
raussuhteita. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016: 44-45.) Lasten ajattelu ja
oppiminen kehittyvät myös näiden omakohtaisten merkityksellisten kokemusten avulla.
Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle on tärkeää antaa tilaa. (Helenius - Kor-
honen 2008: 151-153.) Hyödyntämällä lapselle ominaisia tapoja toimia harjoittelimme
oppimista ympäristössä, oppimaan ympäristöstä ja toimimaan ympäristön puolesta. Toi-
miessaan lapset pystyivät vapaasti vaikuttamaan ympärillään tapahtuviin asioihin. Suun-
nittelemalla ja toteuttamalla ympäristökasvatusta lapsilähtöisesti pyrimme saamaan lap-
sen oivaltamaan oman ympäristön sekä luonnon tarjoamia mahdollisuuksia sekä niiden
tärkeyttä.

Toimintatuokiot olivat projektityöskentelyä lasten kanssa. Projektityöskentely eroaa perinteisestä aikuisjohtoisesta opettamisesta siten, että se perustuu ongelmalähtöisyyteen, tutkimuskysymykseen tai tutkimusaiheeseen, jota lapsiryhmä alkaa selvittää. Siinä korostuu lapsilähtöisyys, yhteisöllisyys ja yhteistoiminnallisuus. Lapsi on aktiivinen oppija, tiedon kerääjä ja tuottaja. Projekti kestää yleensä useita päiviä, viikkoja tai kuukausia ja siihen voidaan palata useissa eri yhteyksissä. (Parikka-Nihti 2011: 47-48.)

Projektityöskentely opettaa 5-6 vuotiaalle lapselle tulevaisuuden kannalta merkittäviä taitoja sekä vastuunottoa yhteisessä toiminnassa. Projekteissa lapsen yksilölliset piirteet korostuvat, kun jokainen pääsee tuomaan omat tietonsa ja taitonsa, jonka kautta lapsen osallisuus korostuu. Helsingin esiopetussuunnitelmassa on erityisesti korostettu projektityöskentelyä sekä lapsen osallisuutta. Tällaisissa pidempikestoisissa oppimiskokonaisuuksissa yhdistyvät monenlaiset tiedolliset ja taidolliset sisällöt sekä erilaiset työskentelytavat. Projekteissa korostuvat sosiaaliset ja vuorovaikutustaidot, sekä luovat ja toiminnalliset oppimismenetelmät. (Helsingin esiopetussuunnitelma 2016: 16). Projektin toiminnallisessa osuudessa lapset pääsivät käytännössä harjoittelemaan näitä projektityöskentelyssä tarvittavia tärkeitä taitoja. Toiminnallinen osuus on avattu seuraavassa kappaleessa.

5 Metsänhaltijan matkassa kohti ympäristökasvatusta

Opinnäytetyön toiminnallinen projekti toteutettiin 2016 syys- ja lokakuun aikana. Projekti sisälsi seitsemän toiminnallista tuokiota. Toiminnallinen osuus liittyi osaksi ryhmän viisi-vuotiaille suunnattua syksyn toimintaa. Toimintatuokiot sijoituivat peräkkäisille viikoille. Tällainen toimintatapa auttoi lapsia muistamaan edellisen kerran toiminnan paremmin sekä loi lasten syksyyn johdonmukaisen ja yhteneväisen ympäristökasvatusta käsittelevän projektin.

Projektin toiminnallista osuutta ohjasi yhteinen tarina Metsänhaltijasta ja hänen antamistaan tehtävistä, joihin hän tarvitsi meidän apuamme. Jokaisella toimintatuokiolla korostui leikki ja leikillisuus, mikä on lapselle ominaisin tapa toimia. Tarinassa Metsänhaltija oli joutunut Kiviherran vangiksi synkkään luolaan ja pyysi kirjeiden avulla apua lapsilta. (Liite 2.) Jokainen toimintaan osallistuva pienryhmän jäsen oli saanut ryhmän lastentarhanopettajalta kivismuletin ennen ensimmäistä toimintatuokiota. Kiviamuletissa luki ensimmäinen tapaamispaikka ja ajankohta. Halusimme tämän avulla luoda lapsille mielikuvan,

että juuri heidät oli valittu tähän tehtävään. Ensimmäiseltä tapaamispaikalta löysimme hänen lähettämän kirjeen ja ensimmäisen vihjeen, josta toimintatuokiot sekä tarina pääsivät alkamaan.

Kuva 1. Metsänhaltijan kiviamuletit (Maija Tikkala 2016)

Satujen avulla lapset harjaannuttavat luovuuttaan, eläytymisen taitojaan ja tiedollisia taitojaan. Niiden avulla he myös pääsevät turvallisesti kosketuksiin omaan tunne-elämäänsä ja siihen kuuluviin tunteisiin. Satujen kautta voidaan käsitellä voimakkaita tunteita, kuten kateutta, vihaa, ulkopuolisuutta tai häpeää ilman että se on ahdistavaa lapselle. Näiden kuvitteellisten tapahtumien kautta he oppivat empatiaa, myötätuntoja ja tunteen siitä, että haastavista tunteista ja tilanteista on mahdollista selvitä. (Marjamäki - Kosonen - Törrönen - Hannukkala 2015: 15.) Tarinallisuus ohjasi koko projektin toiminnallista osuutta. Viidennen dimension toimintamallin hyödyntäminen tuki tarinallisuutta. Tämän avulla pyrimme herättämään ja ylläpitämään jokaisen lapsen mielenkiintoa ympäristökasvatuksen eri teemoihin.

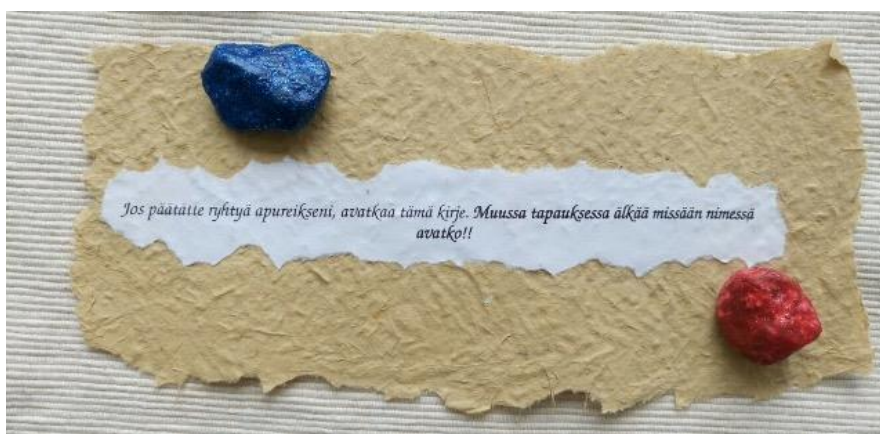
Projektin toiminnallinen osuus dokumentoitiin valokuvaamalla, havainnoimalla sekä kirjaamalla toiminnan kulku jokaisen kerran päätteeksi. Jokaisella toimintakerralla oli mukana useampi ohjaaja, mikä mahdollisti toiminnan laaja-alaisen havainnoinnin. Valitsimme yhden ohjaajan toimimaan havainnoijan roolissa, jolloin kaksi meistä pystyi keskittymään lasten kanssa toimimiseen. Tämän lisäksi ryhmän oma lastentarhanopettaja toimi ulkopuolisena havainnoijana, mikä tarjosi loistavan tilaisuuden lapsen yksilölliseen sekä ryhmän havainnointiin.

Lapsien havainnointi auttaa toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa, sekä toimintamenetelmien arvioinnissa. Havainnointi mahdollistaa lapsen näkemisen ainutkertaisena yksilönä. Ryhmää havainnoitaessa saadaan tietoa vuorovaikutuksesta ja sosiaalisista suhteista, joiden avulla kasvattajalla on käytössään keinoja ryhmän toiminnan tukemiseen. (Koivunen - Lehtinen 2015: 34-39.)

Havainnoinnin tavoitteena oli arvioida lasten toimintaa sekä ympäristökasvatusta tukevien toimintamenetelmien toimivuutta lapsiryhmässä. Toimintatuokioiden päätteeksi ryhmän lastentarhanopettajan kanssa käytiin yhteinen keskustelu havainnoista ja siitä, kuinka toiminta oli sujunut. Näitä dokumentteja hyödynnettiin ympäristökasvatuksen menetelmäkansiota kootessa.

5.1 Tutustumista yhdessä istuttamalla

Ensimmäisellä toimintakerralla tavoitteenamme oli motivoida lapset alkavaan toimintaan ja ympäristökasvatuksen teemaan ensimmäisen kirjeen ja tarinan avulla. Tavoitteena oli painottaa ympäristökasvatuksen sosiaalista ja taloudellista ulottuvuutta kasvien istuttamisen kautta. Tarkoituksena oli, että kasveista huolehditaan yhdessä koko projektin ajan ja seurataan, miten eri olosuhteet vaikuttavat kasvien kasvuun. Tavoitteena oli ensimmäisellä kerralla tutustua lapsiryhmään ja heidän yksilöllisiin piirteisiinsä yhteisen tekemisen kautta. Lähtökohtana oli luoda turvallinen ja kannustava ilmapiiri yhteiselle toiminnalle.

Kuva 2. Esimerkki Metsänhaltijan kirjeestä (Maija Tikkala 2016)

Ensimmäisessä kirjeessä Metsänhaltija esittäytyi lapsille ja kertoi Kiviherrasta sekä hankalasta tilanteestaan, johon hän kaipasi lapsilta apua. Lapset innostuivat Metsänhaltijan apureiksi ryhtymisestä ja alkoivat heti pohtia, kuka Metsänhaltija mahtoi olla. Ensimmäisellä toimintatuokiolla olimme piilottaneet kasan herneitä, kierrätyspurkkeja, multaa sekä muita tarvikkeita päiväkodin pihalle. Lapset keksivät, että piilotettujen materiaalien avulla pystymme istuttamaan herneitä. Osa lapsista oli aiemminkin istuttanut herneitä, joten he saivat mahdollisuuden neuvoa muita ryhmän jäseniä sekä meitä aikuisia. Herneiden istutuksen aikana keskusteltiin siitä, mitä kasvit tarvitsevat kasvaakseen. Halusimme myös tutkia, miten eri olosuhteet vaikuttavat herneen kasvuun. Tämän vuoksi istutimme herneitä multaan, veteen sekä pimeään kaappiin.

Tarina Metsänhaltijasta ja hänen apureistaan antoi toiminnalle merkityksen ja yhteisen päämäärän. Lapset kiinnostuivat Metsänhaltijasta ja hänen apureikseen ryhtymisestä. Tämä näkyi erityisesti innostuneena keskusteluna ja pohdintana tulevasta toiminnasta. Näin saavutimme tavoitteen lasten motivoinnista yhteiseen projektiin.

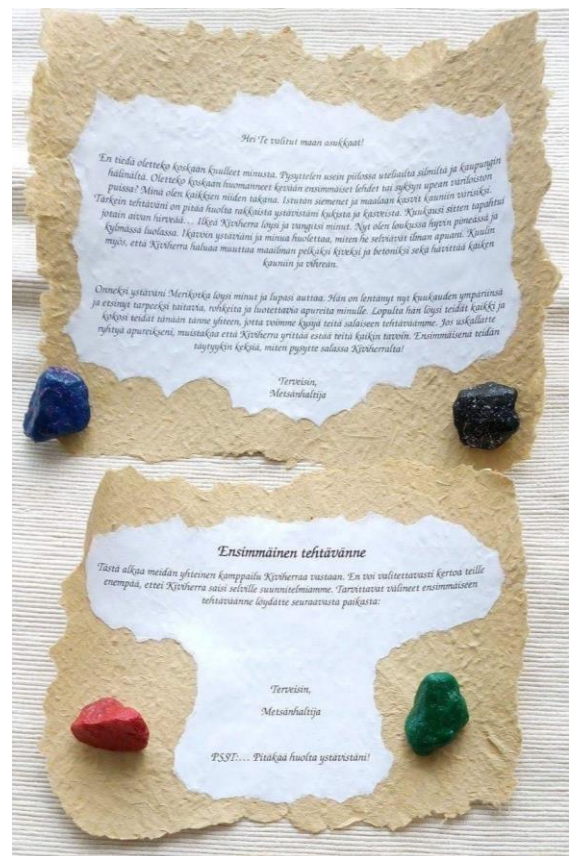
Ympäristökasvatuksen sosiaalinen ulottuvuus oli huomioitu toiminnassa. Toiminta oli suunniteltu niin, että se haastoi lapsia pohtimaan, leikkimään, kokeilemaan ja ilmaisemaan itseään. Metsänhaltija oli lähettänyt lapsille vain kasan erilaisia materiaaleja ilman erillisiä ohjeita. Lapset saivat itse mahdollisuuden pohtia ja ratkaista heille annetun tehtävän. Lapsilla oli myös mahdollisuus hyödyntää aiempaa osaamista ja opettaa muita ryhmän jäseniä sekä aikuisia. Tässä painottui lapsen kokemus itsestään aktiivisena ja merkittävänä toimijana sekä vastuu omasta oppimisesta.

Lapsen elämässä sosiaalisesti kestävä kehitys tukevat turvalliset ihmissuhteet, vastuun ottaminen yhteisistä asioista, yhdessä tekeminen, vuorovaikutustaidot sekä turvallinen kasvuympäristö. Toimintaa ohjaavia merkittäviä arvoja ovat avoimuus, yhteistointiminta ja osallistumisen mahdollisuudet. (Parikka-Nihti – Suomela 2014: 37.) Kasveista huolehtiminen antoi lapsiryhmälle yhteistä vastuuta ja tunteen toiminnan jatkuvuudesta.

Taloudellisesti kestävä kehityksen tavoitteena on pyrkiä tulevaisuuteen, jossa palveluja ja tavaroita pystytään tuottamaan luonnonvaroja tarpeettomasti haaskaamatta. Ympäristöä tulisi rasittaa nykyistä vähemmän. (Wolff 2004: 24.) Ympäristökasvatuksen taloudellisen näkökulman huomioimme käyttämällä toiminnassamme ympäristöystävällisiä ja

kierrätysmateriaaleja. Istutimme herneet päiväkodilta saamiimme vanhoihin viilipurkkeihin. Muut kasvien istuttamiseen tarvittavat materiaalit, kuten multa ja herneet löytyivät myös meiltä.

Havainnoimme lapsiryhmää kasvien istutuksen aikana tarkkailemalla heitä sivusta sekä osallistumalla itse toimintaan. Havainnointia hyödyntäen tutustuimme lapsiin ja saimme tietoa heidän yksilöllisistä piirteistään. Huomioimme erityisesti sitä, miten lapset käyttäytyvät ryhmässä. Saimme selville esimerkiksi, kuka lapsista toimii ryhmässä vahvassa roolissa ja ketkä kaipaavat tukea yhteisessä toiminnassa. Hyödynsimme näitä havaintoja seuraavilla toimintakerroilla ja toiminnan suunnittelussa.

Kuva 3 ja 4. Kuva istutuksista ja Metsänhaltijan kirjeistä (Maija Tikkala 2016)

5.2 Syksyn väriloistoa

Toisella toimintakerralla tavoitteena oli painottaa ympäristökasvatuksen kulttuurista, sosiaalista ja taloudellista ulottuvuutta taiteellisen ilmaisun kautta, hyödyntäen lapselle ominaisia tapoja toimia. Tarkoituksena oli maalata syksyinen taideteos. Tavoitteenamme oli käyttää maalaamiseen kierrätysmateriaaleja, päiväkodista löytyviä materiaaleja sekä

luonnonmateriaaleja. Lähtökohtana oli korostaa erityisesti luonnonmateriaalien monipuolisia käyttömahdollisuuksia. Tavoitteena oli laajentaa lasten toimintaympäristöä näyttämällä missä taiteellista ilmaisua voi tehdä sisätilojen lisäksi.

Taiteellisessa ilmaisussa tärkeää on tekemisen prosessi ja sen päämäärätietoisuus. Lapsille voidaan tarjota mahdollisuus vapaaseen työskentelyyn erilaisin materiaalein ja välinein, mutta tällaisellakin toiminnalla tulee olla jokin päämäärä, kuten materiaaliin tai tiettyyn välineeseen tutustuminen (Karpainen 2009: 56). Tavoitteenamme oli maalaamisessa painottaa tekemisen prosessia, jossa keskiössä on lapsen itseilmaisuus ja oman ympäristön havainnointi. Tavoitteenamme oli yhteisen tekemisen kautta havainnoida omaa lähiympäristöä sekä herättää keskustelua Suomen luonnosta ja vuodenaikoihin liittyvistä ilmiöistä. Tavoitteena oli myös avartaa lasten käsitystä siitä, mitä välineitä ja materiaaleja taiteellisessa itseilmaisussa voi käyttää.

Toinen toimintakerta alkoi kirjeellä, jossa Metsänhaltija kertoi olevansa huolissaan syksystä. Hän halusi lasten auttavan häntä syksyisen väriloiston tekemisessä maalaamalla päiväkotiympäristöön taideteoksen. Ennen maalaamisen aloittamista mietimme lasten kanssa sitä, millaisia muutoksia ympäristössä tapahtuu eri vuodenaikoina ja erityisesti syksyllä. Lapset innostuivat ideasta ja miettivät, missä taideteoksen voisi maalata. Eräs lapsista keksi, että pihalla olisi tarpeeksi tilaa. Yhteisen keskustelun jälkeen lapset saivat aloittaa maalaamisen eri materiaaleja ja välineitä hyödyntäen. Käytimme maalausvälineinä perinteisten siveltimien lisäksi omia käsiämme, oksia, lehtiä sekä kierrätyskartongin palasia. Olimme toiminnassa aktiivisesti mukana maalaamalla, avustamalla lapsia sekä ylläpitämällä teemaan liittyvää keskustelua.

Lapset kokeilivat monipuolisesti eri maalaustekniikoita sekä luonnosta löytyviä materiaaleja. Lapset pitivät erityisesti lehtien maalaamisesta ja niiden liimaamisesta lakanalle. Omilla käsillä maalaaminen oli monille lapsille uutta, mutta samalla mielenkiintoa herättävää. Aikuisen esimerkki rohkaisi lapsia kokeilemaan omilla käsillä maalaamista, mikä herätti ryhmässä innokkuutta. Näin osoitimme, että maalata voi myös muilla mielikuvitusta hyödyntävillä tavoilla.

Lapsessa kasvaa vastuun tunne silloin, kun hän kokee ryhmässä oman mielipiteensä ja ajatuksiensa merkityksellisyyttä. Tätä kautta lapsi oppii vastuunottoa vertaisryhmässä, joka alkaa näkyä myös päivittäisessä toiminnassa. Vähitellen lapsi kantaa vastuuta yhteisöllisyydestä, omasta ympäristöstä sekä ympäröivästä maailmasta. (Parikka-Nihti

2011: 43.) Taiteellisessa ilmaisussa sosiaalinen ulottuvuus näkyi toisen ihmisen osamiseen ja vertaisryhmään luottamisena. Välitimme omalla toiminnallamme, asenteilla ja innostuksella luottamuksen ilmapiiriä lapsiryhmään.

Ympäristökasvatuksen sosiaalinen ulottuvuus näkyi toimintatuokion aikana yhdessä tekemisenä ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluksena. Lapset harjoittelivat ryhmässä toimimista, tavaroiden jakamista, kaverin huomioimista ja oman vuoron odottamista. Sosiaalista ulottuvuutta korosti myös yhdessä tekemisen tärkeys ja yhteinen päämäärä.

Saavutimme ympäristökasvatuksen taloudellisen ulottuvuuden hyödyntämällä monipuolisesti kierrätysmateriaaleja. Käytimme vanhaa lakanaa maalausalustana, mikä soveltui erinomaisesti pienryhmän yhteiseen teokseen. Maalausvälineinä käytimme luonnonmateriaaleja, päiväkodista saatuja maaleja, siveltimiä ja viilipurkkeja. Kulttuurinen ulottuvuus näkyi toiminnassamme oman ympäristön havainnointina sekä Suomen luonnosta ja eri vuodenaajoista keskustelemalla.

Kuva 5. Syksyistä väriloistoa luomassa (Maija Tikkala 2016)

Toiminnassa syntyneet ideat yhteisen taideteoksen toteutukseen lähtivät lapsista. Eräs toiminnassa mukana olleista lapsista myös keksi, että maalauksen voisi tehdä ulkona. Mielestämme tämä oli hieno ajatus, sillä yhtenä tavoitteenamme oli laajentaa lasten toimintaympäristöä. Ohjaajina mahdollistimme lapsista lähteneiden ideoiden toteutumisen, mikä tuki tavoitettamme painottaen lapsen itseilmaisua ja toiminnan prosessia.

5.3 Lähiympäristö tutuksi kuvasuunnistuksen avulla

Kolmannella kerralla toteutimme ympäristökasvatusta päiväkodin lähiympäristössä kuvasuunnistuksen avulla. Tavoitteenamme oli tukea ympäristökasvatuksen sosiaalisen ulottuvuuden ajatusta osallisuudesta ja yhdessä tekemisestä. Tällä toimintakerralla tavoitteenamme oli korostaa myös ekologista ulottuvuutta. Ekologisesti kestävä kehityksen aatetta on hyödynnetty varhaiskasvatuksessa perinteisesti. Sen tarkoituksena on pyrkiä minimoimaan ympäristöön joutuvia päästöjä ja parantaa ympäristön tilaa. (Parikka-Nihti – Suomela 2014: 44.) Tavoitteenamme oli huomioida toiminnassa monipuolisesti lapsen matemaattinen kehitys, motorinen kehitys, sosiaaliset taidot sekä yksilölliset piirteet osallisuuden mahdollistamiseksi. Näissä kehityksen osa-alueissa tavoitteenamme oli huomioida 5-6 vuotiaan lapsen kehityksen taso. Tavoitteenamme oli tällä kerralla syventää lasten ymmärrystä omasta elinympäristöstään ja siitä, mikä siinä on ihmisen rakentamaa ja mikä luonnon luomaa. Koska tasa-arvon toteutuminen on tärkeä osa sosiaalisesti kestävästä kehityksestä, pyrimme myös osallistumaan toimintaan samanarvoisina mahdollisuuksien mukaan.

Olimme valmistaneet päiväkodin lähellä sijaitsevaan metsään viisi erilaista toimintapistettä. Suunnistimme jokaiselle toimintapisteelle valmistamiemme kuvakarttojen avulla. Jokaisella pisteellä meitä odotti jokin tehtävä, jonka suoritettuaan lapset saivat etsiä ympäristöstä piilottamamme kultaisen kävyn.

Kuva 6. Kultaiset kävyt (Maija Tikkala 2016)

Ensimmäisellä toimintapisteellä johdattelimme lapset tulevaan toimintaan lukemalla Metsänhaltijan lähettämän kirjeen ja ohjeistuksen. Toisella toimintapisteellä saimme tehtäväksemme kerätä ympäristöstä erilaisia luonnonmateriaaleja. Olimme määritelleet kerättävät materiaalit etukäteen ja lapset ymmärsivät annetun tehtävän hyvin. Kolmannella toimintapisteellä Metsänhaltija pyysi meitä esittämään jonkin taidon, joka tuli näyttää muille ryhmän jäsenille. Muiden ryhmän jäsenten tehtävä oli opetella kaverin taito. Lasten mielestä oli jännittävää esittää omia taitoja muiden seuratessa vierestä. Neljännellä toimipisteellä kävimme yhteistä keskustelua ympäristön eri vaaroista ja asioista, joihin pitää kiinnittää erityistä huomiota. Viimeiselle rastille Metsänhaltija oli tehnyt meille tietovisan, jossa testattiin lasten tietämystä ympäristössä esiintyvistä asioista. Metsänhaltijan kysymykset käsittelivät muun muassa sitä, mitkä asiat luonnossa ovat ihmisten rakentamaa ja mitkä asiat ovat peräisin luonnosta.

Huomioimme tehtävissä luonnon lisäksi muita lähiympäristön elementtejä, kuten rakennukset, liikenteen ja roskat. Kehittämällä lasten ymmärrystä siitä, mistä heidän lähiympäristönsä koostuu, pyrimme tukemaan heidän sosiaalisesti kestävään kehitykseen kasvamistaan. Keskustellessamme lasten kanssa siitä mitä ihminen on rakentanut ja mitä luonto on luonut, tuli esille mielenkiintoisia yksityiskohtia. Lapsia mietitytti esimerkiksi se, onko auto osa luontoa tai puusta rakennettu talo luonnollinen. Keskustelimme myös siitä, olivatko tietä reunustaneet puut luonnollisesti kasvaneet vai ihmisen istuttamia. Tavoittemme oman ympäristön havainnoinnista ja sen syvemmästä ymmärryksestä osana sosiaalisesti kestävästä kehityksestä, toteutui hyvin lasten pohtiessa ihmisen vaikutusta luontoon.

Ympäristökasvatuksen sosiaaliselle ulottuvuudelle asettamamme tavoitteet toteutuivat erityisen hyvin toisella ja kolmannella pisteellä. Se näkyi toimintatuokion aikana yhdessä toimimisena, sekä tehtävien suorittamisena yhteisen päämäärän saavuttamiseksi. Osalle lapsista oli haasteellista löytää tarvittavia kiviä ja käpyjä toisella toimintapisteellä. Silloin muut riensivät auttamaan ja he etsivät niitä yhdessä. Kaikki lapset pääsivät vuorollaan keräämään kultaisia käpyjä sekä avaamaan Metsänhaltijan lähettämiä kirjeitä, joka tuntui lapsista olevan erityisen tärkeää. Vahvistimme lasten välisiä sosiaalisia suhteita antamalla jokaiselle mahdollisuuden toimia ohjaajina, joita muiden tuli kuunnella ja seurata. Kaikki saivat myös kehuja taidoistaan riippumatta. Tavoitteenamme oli tukea tällä lasten itsetunnon kehitystä, rohkaista ja antaa mahdollisuuden toimia aikuisen kanssa tasavertaisena toimijana.

Huomioimme ekologisen ulottuvuuden keräämällä roskia muun toiminnan ohessa. Keskustelimme lasten kanssa samalla siitä, mikä luontoon kuuluu ja mikä ei. Kävellessämme ja havainnoidessamme luontoa huomioimme lähellä sijaitsevan työmaan sekä ohi kulkevat autot. Keskustelimme lasten kanssa ympäristöön kulkeutuvista haitallisista päästöistä.

Toimintamme tapahtui päiväkodin lähellä sijaitsevassa metsässä. Metsä ja sen ympäristö tarjosivat monipuolisia elementtejä tehtävien suorittamiselle. Maasto oli monipuolista ja haasteellista. Lapset joutuivat kiertämään kiviä ja hyppimään puun juurien yli polulla. Epätasainen maasto myös tuntui erilaiselta jalkojen alla. Tällä voitiin tukea lasten motorista kehitystä. Se avasi myös lasten käsityksiä siitä, mitä metsässä ja omassa ympäristössä voi tehdä. Matemaattisia taitoja harjoittelimme toisella pisteellä, jossa tarkoituksena oli kerätä tietyn verran mm. käpyjä, kiviä ja lehtiä. Osa lapsista osasi tämän omatoimisesti ja toisten kanssa laskimme niitä yhdessä. Koimme tämän tavoitteen toteutuneen lasta tukevalla ja rohkaisevalla tavalla.

Tehtäviä suorittaessa huomioimme kunkin lapsen yksilöllisiä piirteitä ja taitoja, joita pyrimme toiminnallamme ja ohjauksella vahvistamaan. Lapset saivat kaikki vuorollaan vastata Metsänhaltijan heille esittämiin kysymyksiin. Annoimme hiljaisemmille lapsille mahdollisuuden toimia suuressa roolissa ryhmän toiminnan kannalta. Hiljaisempi ja arempi lapsi sai kunniatehtäväkseen pitää huolta keräämistämme kultaisista kävyistä ja luonnonmateriaaleista. Näin huolehdimme myös lasten yksilöllisten tarpeiden toteutumisesta ja osallistumaan rohkaisemisesta.

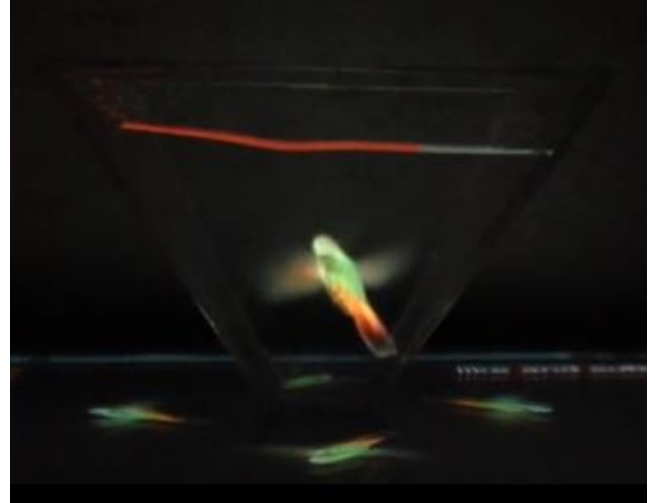
Viisi-kuusivuotias lapsi on utelias ja aktiivinen leikkijä, joka pitää uusien asioiden tutkimisesta. Uusien asioiden tutkiminen mahdollistaa lapsen oma-aloitteisen pohdinnan, asioiden ihmettelyn ja ympäröivän maailman uudenlaisen hahmottamisen. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Vanhempainnetti n.d.) Toimintapisteiden tehtävät käsittelivät monipuolisesti luonnosta löytyviä asioita sekä lasten lähiympäristöä. Huomioimme viisi-kuusi vuotiaan lapsen kehityksen tason ympäristön monipuolisuutena sekä tehtävien haasteellisuudessa. Osa tehtävistä oli lapsille haasteellisia, jolloin he pystyivät yhdessä auttamaan toisiaan ja löytämään ratkaisuja. Yhdessä liikkumalla, leikkimällä sekä havainnoimalla kävimme keskustelua omasta lähiympäristöstä sekä luonnosta.

5.4 Rakentelua kierrätysmateriaaleista

Projektimme neljännellä kerralla tavoittelimme erityisesti ympäristökasvatuksen taloudellisen ja sosiaalisen ulottuvuuden toteutumista rakentamalla linnunpesiä kierrätysmateriaaleista. Halusimme lisätä ymmärrystä siitä, miten kierrätysmateriaaleja ja luonnonmateriaaleja voi käyttää leikkiin ja rakenteluun. Sosiaalisesti kestävän kehityksen teemoista toisten huomioiminen ja auttaminen olivat tämän kerran kantavia ajatuksia. Halusimme myös antaa lasten käyttää ja toteuttaa vapaasti heidän omaa mielikuvitustaan pesää rakentaessa.

Neljännellä toimintatuokiolla halusimme korostaa ympäristökasvatuksen monipuolisuutta hyödyntämällä kierrätysmateriaalien lisäksi mediaa. Mediakasvatus on iso osa nykypäivän varhaiskasvatusta ja se tarjoaa monipuolisia ja uusia mahdollisuuksia myös ympäristökasvatuksen toteuttamiseksi. Mediakasvatus on saanut suuren roolin myös uudessa vasta laadituissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa sekä esiopetuksen opetussuunnitelmassa, jotka toimivat opinnäytetyötämme ohjaavina raameina. Median luomat mahdollisuudet ja sen tarjoama tieto laajentavat sekä syventävät kulloinkin käsiteltävää teemaa. (Suoninen 2014: 63).

Neljäs toimintatuokio alkoi sillä, että lapset pyydettiin katsomaan Metsänhaltijan lähettämää salaperäistä taikapeiliä. Taikapeili oli vanhoista CD-levyn kansista rakennettu projektori, jonka avulla tabletilta näyttämämme video muuttui kolmiulotteiseksi hologrammiksi. Hologrammissa näkyi pikkulintuja, jotka johdattelivat meidät taas yhteiseen tarinaan. Tilanne oli lapsille jännittävä ja he miettivät yhdessä, mitä hologrammissa näkivät. Hologrammin pyöriessä taustalla luimme Metsänhaltijan lähettämän kirjeen. Kirjeessä Metsänhaltija kertoi Kiviherran rikkoneen lintuystäviensä kodit ja pyysi lapsilta apua uusien kotien rakentamisessa. Metsänhaltija ehdotti, että hyödyntäisimme edellisellä kerralla keräämiämme keppejä, käpyjä, lehtiä ja kiviä. Lisäksi olimme tuoneet mukamme paperisilppua, vanua ja muita kierrätysmateriaaleja. Kodit rakennettiin vanhoihin kenkälaatikoihin. Lapset jakaantuivat työskentelemään kahteen eri pöytään. Emme antaneet materiaalien lisäksi mitään ohjeita siitä, minkälaisia koteja heidän tulisi rakentaa. Jokainen sai vapaasti käyttää omaa mielikuvitustaan.

Kuvat 7 ja 8. 3D-hologrammi CD-levyjien kansista ja kuva lintu-hologrammista (Maija Tikkala 2016)

Ohjaavina aikuisina pyrimme järjestämään lapsille sellaista toimintaa, jonka tarjoamat mahdollisuudet tukivat sosiaalisen kestävyuden toteutumista. Toiminta oli suunniteltu niin, että lapsilla oli myös mahdollisuus olla toiminnassa osallisena ilman yhteiseen keskusteluun osallistumista. Osa lapsista olikin hyvin hiljaisia ja keskittyneitä rakentaessa pesiään, mutta halusivat kuitenkin esitellä työtään muille lapsille ja aikuisille. Olimme tarkoituksella antaneet lapsille molempiin pöytiin yhteiset maalit, liimat ja materiaalit, jotta lapset saivat harjoitella niiden jakamista ja kaverin huomioimista. Tällä tavoitimme sosiaalisen ulottuvuuden toteutumisen lasten välisen vuorovaikutuksen kautta. He myös auttoivat toisiaan antamalla toisilleen tarvitsemiaan materiaaleja. Oli hienoa huomata, kuinka lapset toiminnan edetessä kehittyivät toisen huomioimisessa toimiessaan vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. He kävivät keskenään vuoropuhelua siitä, mitä kukakin tarvitsee ja kuinka esillä olevia materiaaleja jaetaan.

Kuvat 9 ja 10. Linnunpesien rakentelua (Maija Tikkala 2016)

Saavutimme toiminnalle asettamamme tavoitteen ympäristökasvatuksen taloudellisen kestävyden toteutumisesta. Valitsemamme materiaalit olivat kaikki kierrätettyjä tai metsästä kerättyjä. Pesiä rakentaessaan lapset käyttivät kekseliäästi eri materiaaleja. Kepeistä sekä kivistä tuli sänkyjä ja tuoleja pesiin ja kenkälaatikon reiästä tuli ikkunoita. Yksi lapsista taiteili laatikkoon myös parvekkeen. Koska käytetyt materiaalit eivät olleet esittäviä, antoivat ne lapsille vapauden käyttää omaa mielikuvitustaan rakentelussa. Luonnon- ja kierrätysmateriaalien monipuolinen käyttäminen leikin ja rakentelun tukena lisäsi lasten ymmärrystä siitä, mitä kaikkea rakentelussa voi käyttää.

Hologrammin käyttäminen tarinan tukena herätti suurta innostusta lasten parissa. Tuntui, että se sai heidät innostumaan aivan uudella tavalla tarinasta ja tehtävästä. Taloudellisen kestävyden periaatetta kunnioittaen myös itse hologrammikehikko oli rakennettu kierrätysmuovista. Koimme, että median hyödyntäminen ympäristökasvatuksen tukena oli erityisen onnistunutta tällä kerralla. Lintuhologrammi ja syy pesien rakentamiselle pysyi lasten mielissä koko projektin ajan. Se toimi hyvänä tukena tarinallisuuden toteutumiselle viemättä huomiota itse pesien rakentamiselta. Ryhmän lastentarhanopettajalta saamamme positiivinen palaute vahvisti kokemustamme sen vaikuttavuudesta.

5.5 Tutkin ja havainnoin

Tällä kerralla tavoitteenamme oli käsitellä lasten kanssa helppojen tieteellisten kokeiden avulla, minkälainen vaikutus ihmisten toimilla on luontoon. Halusimme käydä erityisesti läpi sitä, miten ihminen teoillaan sitä muokkaa ja mitä negatiivisia asioita ihmisen toimista voi koitua. Tämän lisäksi halusimme näyttää lapsille hauskojen ja helppojen tieteellisten kokeiden kautta miten eri luonnonilmiöt toimivat. Tuokioon liittyi olennaisena osana ajatus yhdessä tekemisestä ja kokemisesta. Tämän avulla toimimme ympäristökasvatuksen sosiaalisen ulottuvuuden osaksi tuokiota. Tieteelliset kokeet olivat monelle lapselle uusi asia ja tavoitteenamme oli herättää niiden avulla lapsessa tutkimisen halua ja iloa, mikä on lapselle ominainen tapa toimia. Ympäristökasvatuksen taloudellista ulottuvuutta korostimme käyttämällä tieteellisissä kokeissa päiväkodilta saamiamme materiaaleja sekä kierrätysmateriaaleja.

Viides tuokio alkoi Metsänhaltijan lähettämällä kirjeellä, jossa hän kertoi löytäneensä salaisen ulospääsyn luolasta. Hän kertoi matkan varrella löytyneistä suurista esteistä ja haasteista, joita olivat muun muassa ylitettävä vesistö ja vuori. Metsänhaltija tarvitsi meidän apuamme näiden esteiden ylittämiseksi. Tehtävänä oli Metsänhaltijalta saatuja ohjeita noudattaen auttaa hänet turvaan.

Tarinan pohjalta olimme rakentaneet neljä erilaista toimintapistettä, joissa teimme lasten kanssa helppoja tieteellisiä kokeita. Tieteellisissä kokeissa valmistimme kolme taikajuomaa erilaisia aineita yhdistelemällä, kokeilimme, kuinka vesi kohoaa ylöspäin hapettomassa tilassa, teimme Metsänhaltijalle oman kuumailmapallon ja kokeilimme eri esineiden kelluvuutta tavallisessa sekä kuplivassa vedessä. Taikajuomien valmistamisessa käytimme materiaaleina punakaalia, kiehuvaa vettä, sitruunamehua ja ruokasoodaa. Veden kohoamisessa tarvitsimme päiväkodilta astioita, maalia veden värjäämiseen sekä tuikkukynttilän. Kuumailmapallon valmistimme muovipullon, ilmapallojen sekä ruokasoodan avulla. Kellumistehtävää kokeiltiin erilaisilla luonnonmateriaaleilla, kuten kepeillä ja kivillä sekä päiväkotiympäristön tutuilla esineillä. Tarkemmat tiedot tieteellisten kokeiden valmistamiseen löytyvät liitteestä. (Liite 3.)

Kuva 11. Tieteellisten kokeiden tekoa (Maija Tikkala 2016)

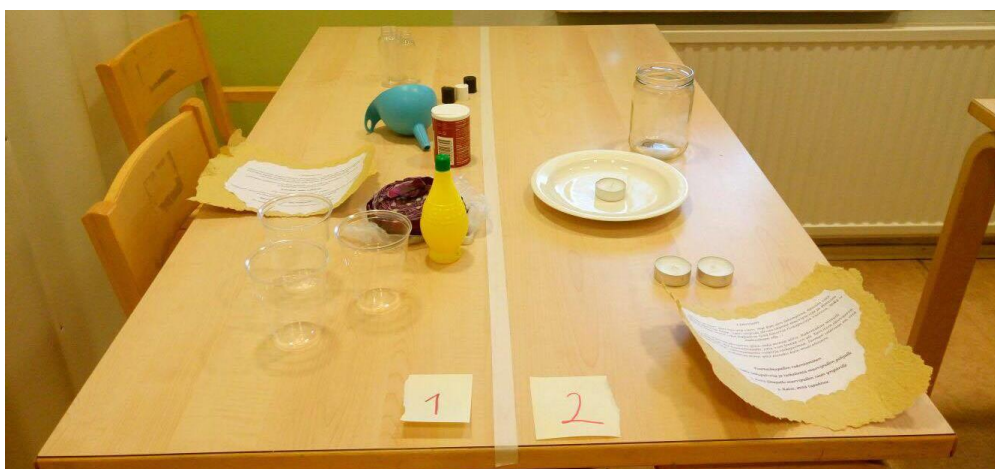
Johdattelimme lapsia miettimään ympäristön ja luonnon tilaa kuvailemalla Metsänhaltijan kohtaamia esteitä. Vesistöä hän kuvaili niin saastuneeksi, ettei siinä näkynyt eläviä olentoja. Pohdimme yhdessä lasten kanssa sitä, mikä oli voinut saastuttaa veden näin pahasti. Lapset ehdottivat, että se olisi voinut johtua luonnollisista syistä kuten siitä, että vedessä oli mutaa. Osa mietti sitä, olisiko veden voinut saastuttaa ihminen. Vuorta Metsänhaltija kuvaili haisevaksi kasaksi, jossa oli hylättyjä leluja, epämääräisiä tavaroita ja roskasäkkejä. Lapset ajattelivat tämän paikan olevan kaatopaikka. Koimme että onnistuimme keskustelemaan ihmisen negatiivisista vaikutuksista luontoon lasten kanssa tavalla, joka ei herättänyt heissä ahdistusta.

Osa kokeissa tehdyistä asioista oli liian haasteellisia lasten itse tehtäviksi, jonka vuoksi jouduimme tällä kerralla olemaan suuremmissa roolissa ohjaajina kuin aikaisemmillä kerroilla. Pyrimme kuitenkin osallistamaan lapsia mahdollisimman paljon kokeita tehdesämme. He tekivät itsenäisesti huomioita kokeissa tapahtuvista asioista ja kokeilivat esimerkiksi eri materiaalien kelluvuutta. Toimintatuokion loppuun lapset innostuivat omaaloitteisesti kirjoittamaan myös Metsänhaltijalle kirjeitä.

Kestävän kehityksen sosiaalinen ulottuvuus näkyi toiminnassamme yhdessä tekemisenä sekä yhteisten kokemusten jakamisena. Vaikka lapset tarvitsivat aikuisen apua kokeiden tekemisessä, pystyivät he osallistumaan aktiivisesti niiden eri osa-alueisiin. Ensimmäisessä kokeessa käytettyä punakaalia lapset saivat kosketella ja maistaa. He saivat myös vuorollaan kokeilla, miten eri materiaalit kelluvat vedessä. Teimme yhdessä havaintoja

kokeiden aikana. Yhteisöllisyyden tukeminen oli tärkeässä osassa kokeiden tekemisessä. Taloudellisen ulottuvuuden saavutimme käyttämällä tieteellisissä kokeissa ainoastaan kodeistamme sekä päiväkodista löytyviä kierrätysmateriaaleja.

Lasten ajattelu ja oppiminen kehittyvät omakohtaisten merkityksellisten kokemusten avulla. Ihmettelylle, oivaltamiselle sekä oppimisen ilolle on tärkeää antaa tilaa. (Helenius - Korhonen 2008: 151-153.) Saavutimme lasten kanssa toimiessa tavoitteen yhdessä kokemisesta sekä tutkimisesta. Lapset olivat toiminnassa mukana aktiivisessa roolissa kysellen, ihmetellen sekä kokeillen. Tästä kertoi myös heidän puheet itsestään tiedemiehinä ja kokeiden tekijöinä.

Kuva 12. Tieteellisten kokeiden toimintapisteitä

5.6 Luontohuone aistien herättäjänä

Kuudennella toimintakerralla tavoitteena oli käsitellä ympäristökasvatusta luontoaiheisen teemahuoneen avulla. Huonetta rakentaessa sovelsimme ajatusta multisensorisesta aistihuoneesta. Aistihuoneen ideana on saada aikaan miellyttäviä kokemuksia, joilla saavutetaan otollinen vireystila oppimiselle, mielikuvitukselle, tunteille, itseluottamuksen rakentumiselle, vuorovaikutukselle ja stressin vähentymiselle. (Papunet, Multisensorinen toiminta 2017.) Monipuoliset aistikokemukset, kuten kuulo-, haju- tai tuntoaistin käyttäminen mahdollistavat elämyksen merkityksellisemmän sekä monipuolisemman kokemisen (Karppinen - Latomaa 2015: 69).

Tavoitteena oli aktivoida teemahuoneessa useita eri aisteja. Toiminnassa haluttiin korostaa sosiaalista ja kulttuurista ulottuvuutta. Tavoitteena oli saada lapsille sosiaalisesti

merkittävä tunnekokemus huoneessa. Ympäristökasvatuksen sosiaalisesta ulottuvuudesta halusimme tällä kerralla korostaa lasten henkilökohtaisen kokemuksen tärkeyttä. Tällä pyrimme vahvistamaan lapsen omaa myönteistä luontosuhdetta.

Kulttuurisesti kestävä kehityksen tavoitteena on pyrkiä vahvistamaan ja vaalimaan erilaisten kulttuuristen ryhmien elinvoimaisuutta ja identiteettiä. Tärkeänä osana omaa kulttuurista identiteettiämme on maamme luonto metsineen ja vesistöineen. (Wolff 2004: 25.) Kulttuurista ulottuvuutta tavoittelimme tuomalla suomalaisen luonnon ja sen ominaispiirteitä teemahuoneeseen.

Teemahuoneen tavoitteena oli, että kasvatushenkilöstö saisi tästä helposti muuntautuvan työmenetelmän tuleviin toimintakausiin. Teemahuoneen ideaa voi hyödyntää esimerkiksi vuodenaikojen tai juhlien mukaan. Muuntautuvat oppimis- ja toimintaympäristöt mahdollistavat myös lasten osallistumisen oman elinympäristönsä muokkaamiseen, joka vastaa toiminnan lapsilähtöisyyteen. Ryhmän omassa syksyn toimintasuunnitelmassa oli yhtenä käsiteltävänä aiheena tunteet, jonka vuoksi tavoitteenamme oli käsitellä niitä teemahuoneen avulla.

Teemahuone oli tarinassamme Metsänhaltijan kotimatkan kokemuksia ja hetkiä kuvaava tila. Tärkein ja ainoa sääntö teemahuoneessa oli se, että huoneessa ei saanut puhua. Tällä halusimme tavoitella tilaa, joka on myös paikka lapsen rauhoittumiselle. Lapset saivat päättää, kuinka pitkän aikaa huoneessa viettivät. Tällä pyrimme saamaan lapset havainnoimaan herkemmin ympärillään olevia asioita ja käyttämään aistejaan herkemmin. Annoimme lapsille mahdollisuuden mennä huoneeseen yksin tai parin kanssa. Kaikki lapset halusivat mennä huoneeseen pareittain.

Huoneeseen olimme tehneet kuvakollaasin, keränneet yhteen lasten tekemiä tuotoksia toimintatuokioiden varrelta, linnunpesän, taikalähteen, kuuntelupisteen, erilaisten materiaalien tunnustelupisteen sekä lopuksi jokainen sai halutessaan peitellä silmänsä ja tuntea miltä eri materiaalit tuntuivat iholla. Käytimme viimeisellä pisteellä höyheniä, huiveja, siveltimiä sekä nystyräpalloa. Huone oli koristeltu luonnonläheisillä väreillä, vesilähteellä ja luonnonmateriaaleilla.

Aisteja monipuolisesti käyttämällä lapset pystyivät kokonaisvaltaiseen toimintaan, joka herätti heissä monenlaisia tunteita. Teemahuoneen eri pisteillä lapset pääsivät kokemaan erilaisia tuntemuksia ja aisteja herätteleviä asioita jännityksestä ilon tunteisiin,

mutta myös inhoon ja pelon tunteisiin. Jännittäviä hetkiä lapset kokivat esimerkiksi kuunnellessaan ukkosta kuulokkeista, sekä työntäessään kätensä pimeään pesään. Savea, sienä sekä taikinaa tunnustellessa lapset kokivat usein epämiellyttäviä tunteita, vaikka halusivatkin kokeilla niitä. Taustalla soiva luonnonläheinen musiikki loi lapsille rauhallisen tunnelman, jota halusimme myös huoneessa korostaa. Teemahuone toimi myös lasten matkan varrella tuottamien teosten näyttämönä, joiden esillä olo voi luoda lapsilla monenlaisia tuntemuksia. Toiminnan päätteeksi kokoonnuimme yhteiseen tilaan keskustelemaan mieleen painuneista elämyksistä ja kokemuksista. Teemahuone herätti lapsissa runsaasti pohdintaa huoneen sisällöstä, mutta myös luonnosta; siellä liikkumisesta sekä siitä, mitä luonnossa saa ja ei saa tehdä.

Lasten henkilökohtainen oppiminen ja kehittyminen tapahtuvat kokemusten kautta. (Parikka-Nihti 2011: 24.) Tämän takia koimme tärkeäksi antaa heidän päättää siitä, kuinka pitkään he halusivat huoneessa olla ja halusivatko he kokeilla kaikkia tarjolla olevia asioita. Oli hienoa huomata se, miten lapset rohkaisivat toisiaan kokeilemaan eri aistiärsykeitä. Huoneessa oli samanaikaisesti myös kaksi aikuista, jotka ohjasivat ja tukivat toimintaa. Rauhallisen tunnelman luominen huoneessa onnistui, mistä kertoi myös lasten halu noudattaa annettua ohjetta hiljaisuudesta.

Sosiaalinen ulottuvuus näyttäytyi tällä toimintakerralla erityisesti lapsen omana henkilökohtaisena kokemuksena. Varhaiskasvatuksessa sosiaalisesti kestävä kehitys edistää yhteinen vastuu, yhdessä tekeminen sekä turvallinen kasvuympäristö. Toisten kokemusten kunnioittaminen on tärkeässä osassa sosiaalisesti kestävässä kehityksessä. Kaverin mukanaolo oli heille tärkeää ja loi turvaa uudessa ja jännittävässä tilanteessa. Osa lapsista jännitti selkeästi huoneeseen menemistä, mikä näyttäytyi malttamattomuutena. Tämä kertoi toisaalta myös siitä, että lapset olivat innostuneita ja kiinnostuneita huoneen sisällöstä.

Kulttuurinen ulottuvuus näyttäytyi teemahuoneessa Suomen luontoa korostamalla. Käsitelimme Suomen luontoa taustamusiikin, seinälle asetetun valokuvakollaasin, linnunpesän, saven, sienien sekä veden avulla. Lapsilla oli myös mahdollisuus kuunnella sääilmiöiden ääniä erillisistä kuulokkeista.

Pohdimme toiminnan jälkeen teemahuoneen käytettävyyttä päiväkodin arjessa. Tulimme siihen tulokseen, että toimivin se on erityisesti muun toiminnan ohessa, jolloin muiden

tulokkaiden ei tarvitse odotella vuoroaan niin pitkiä aikoja. Olisimme suunnitelmassamme voineet huomioida muun ryhmän vielä paremmin. Ensimmäisen ja viimeisen parin välissä oleva aika venyi pitkäksi, mikä herätti lapsissa levottomuutta. Huone loi lapsille uudenlaisen tilan viettää aikaa päiväkodin hektisessä ympäristössä. Ryhmän lastentarhanopettaja oli erityisen kiinnostunut ja innostunut rakentamastamme huoneesta, nähtyään lasten reaktiot huoneesta tulon jälkeen.

5.7 Metsänhaltijan kiitosjuhlat

Viimeisellä kerralla järjestimme juhlat projektimme päättymisen kunniaksi. Tavoitteena oli kerätä lapsilta suullisesti palautetta ja kokemuksia kuluneesta projektista. Kiitosjuhlien tarkoituksena oli myös korostaa yhteisen projektin päätöstä Viidennen dimension toimintamallin mukaisesti.

Kokoonnuimme lasten kanssa huoneeseen, jonne olimme laittaneet esille lasten kanssa tehtyjä tuotoksia matkamme varrelta. Olimme järjestäneet lapsille piknikin. Piknikillä luimme yhdessä Metsänhaltijan lähettämän viimeisen kirjeen. Kirjeessä oli kerrattu lyhyesti kaikki toimintakerrat projektimme varrelta. Metsänhaltijan kirje sisälsi tarinamme päätöksen, jossa Metsänhaltija ja Kiviherra ystävystyivät. Näiden lisäksi hän kiitti lapsia saamastaan avusta. Olimme valmistaneet lapsille keräämistämme kultaisista kävyistä amuletit, jotka sisälsivät jokaisen yksilön vahvuuksia kuvastavan lempinimen. Kirjeen lukemisen sekä käpyjen jakamisen lisäksi, muistelimme kiireettömässä ilmapiirissä lasten kanssa menneestä projektista. Annoimme lapsille tilaa keskustella aiheesta vapaasti. Tuokion päätteeksi lapset yllättivät meidät valmistamillaan piirustuksilla ja korteilla sekä musiikkiesityksellä.

Keskustelimme juhlissa lasten kanssa siitä, mitkä toimintatuokioista olivat jääneet erityisesti mieleen. Lapset mainitsivat jokaisen toimintatuokion, mutta erityisen vahvasti heillä tuntui jääneen mieleen kultaisten käpyjen metsästys sekä luontoaiheinen teemahuone. Keskustelun edetessä eräs lapsista muisteli sitä, kuinka tarinassamme Kiviherra oli varastanut kävyt Metsänhaltijalta. Lapset alkoivat yhdessä miettiä tarinaa eteenpäin, mikä kuvasti mielestämme heidän motivoituneisuutta tarinaa ja yhteistä projektia kohtaan. Viimeisen kirjeen kuva Metsänhaltijan kodista herätti lapsissa paljon kiinnostusta. He halusivat lähteä yhdessä luontoon tutkimaan ja etsimään, missä Metsänhaltija mahtoikaan asua. Oli hienoa huomata, miten lapset olivat eläytyneet tarinaan ja miettivät siihen mah-

dollista jatkoa. Koska projektimme oli kestänyt useita viikkoja, koimme myös tarpeelliseksi käydä lasten kanssa keskustelua siitä, tuleeko Metsänhaltijalta kirjeitä enää jatkossa.

Lapset muistelivat hyvin kanssamme mennyttä projektia. Koemme, että tavoite toiminnan arvioinnista onnistui näin paremmin. Kirjeessä kerratut toimintakerrat helpottivat lasten muistelua menneestä projektista. Tavoitteena viimeisellä toimintakerralla oli myös korostaa tarinan ja projektin selkeää päätöstä. Lapset nostivat keskusteluissa konkreettisia esimerkkejä mieleenpainuvimmista asioista, yksityiskohtia kirjeistä sekä matkan varrella kokemistaan tuntemuksista. Leikin, liikkumisen ja tutkimisen kautta lapset kokevat mieleenpainuvia oppimisen kokemuksia. Koimme, että toimintatuokioissa hyödynnettiin hyvin lapselle ominaisia tapoja toimia. Lasten valmistamat yllätykset meille loi tunteita siitä, että projekti oli ollut heille merkityksellinen. Tällaiset miellyttävät kokemukset ja elämykset vahvistavat lasten myönteisen luontosuhteen kehittymistä, mikä edistää ympäristökasvatuksen tavoitteiden toteutumista.

Kuva 13. Lapset kirjoittamassa kirjeitä Metsänhaltijalle (Maija Tikkala 2016)

6 Arviointi

Opinnäytetyön tavoitteena oli suunnitella ja toteuttaa lasten kanssa toiminnallinen ympäristökasvatusta käsittelevä projekti. Tavoitteena oli projektin avulla kokeilla käytännössä lapsilähtöisiä ja käytännönläheisiä ympäristökasvatusta tukevia toimintamenetelmiä. Projekti koostui kolmesta eri vaiheesta, jotka etenivät projektin suunnittelusta lasten kanssa toteutettuun toimintaan sekä toiminnan pedagogiseen dokumentointiin. Projekti dokumentointiin ympäristökasvatusta käsitteleväksi kansioksi, joka annettiin toiminnallisen osuuden päätteeksi päiväkodin työntekijöille hyödynnettäväksi.

Opinnäytetyön tavoitteiden lähtökohtana oli ajatus siitä, että ympäristökasvatus on luonnollinen osa lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista jo varhaisesta lapsuudesta lähtien. Keskeisenä tavoitteenamme oli käsitellä toiminnassamme ympäristökasvatuksen eri ulottuvuuksia toiminnallisen projektin avulla, joka tuki lapselle ominaisia tapoja toimia. Painotimme erityisesti ympäristökasvatuksen sosiaalista ulottuvuutta, joka näkyi kaikessa toiminnassa toisen huomioimisena, kunnioittavana vuorovaikutuksena sekä ryhmässä toimimisen harjoitteluna. Leikin ja leikkilisyyden avulla pystyimme käsittelemään ympäristökasvatuksen teemoja lapselle ominaisella tavalla.

Opinnäytetyössä arvioinnin kohteena oli toiminnallisen projektin aikana kokeillut ympäristökasvatusta tukevat toimintamenetelmät ja toimintamme lapsiryhmän kanssa. Arvioimme sitä, miten toiminnallinen projekti onnistui vastaamaan päiväkodin henkilökunnan tarpeisiin ja toiveisiin. Toiminnan arviointi pohjautuu omaan arviointiimme, henkilökunnan palautteeseen sekä lasten ja perheiden antamaan palautteeseen.

Olimme laatineet lasten perheille arviointilomakkeet, jotka jaettiin heille projektin päätteeksi. (Liite 4.) Pyysimme ryhmän lastentarhanopettajaa välittämään palautelomakkeet vanhemmille. Annetuista palautelomakkeista meille palautui vain kaksi. Tämä saikin meidät pohtimaan, olisiko palautetta voitu kerätä jollain muulla keinolla tai olisiko arviointilomake voitu muotoilla eri tavalla. Saamamme palautteen perusteella voimme kuitenkin todeta, että toimintamme on tullut mukaan lasten arkeen ja puheisiin myös kotona. Lisäksi toimintamme ohjaajina suhteessa lapsiin on ollut tasavertaista, lapsia kunnioittavaa ja mieleenpainuvaa.

Opinnäytetyön projektin toiminnallisen osuuden lähtökohtanamme oli alustavasti, että suunnittelisimme tulevat toimintatuokiot tiiviissä yhteistyössä päiväkodin kanssa. Kävimme tästä alkukeskustelun ryhmän lastentarhanopettajan kanssa. Tavoitteena oli saada ryhmän omia toiveita ja ideoita liitettyä toimintaan, mikä olisi vahvistanut opinnäytetyön työelämälähtöisyyttä. Toiveita ja ideoita tuli kuitenkin odotettua vähemmän, jonka vuoksi keskityimme ryhmän toimintasuunnitelmasta nousseeseen teemaan tunteiden käsittelystä. Tämä vaikutti osaltaan siihen, että painotimme toiminnassamme ympäristökasvatuksen sosiaalista ulottuvuutta.

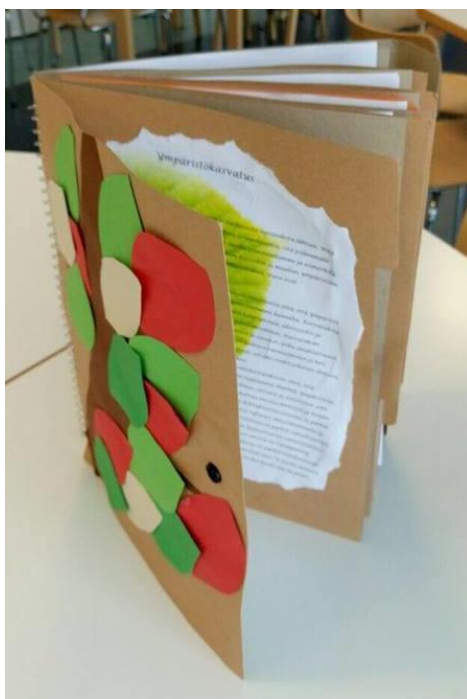
Ryhmän lastentarhanopettaja palautti kirjallisen arvion toimintamme päätteeksi. Arviointilomakkeen kysymykset laadittiin tavoitteidemme pohjalta niin, että ne käsittelisivät mahdollisimman monipuolisesti toimintamme tavoitteita. (Liite 5.) Lastentarhanopettajan palautteessa korostui erityisesti toimintamenetelmien innovatiivisuus, käyttökelpoisuus sekä niiden sovellettavuus päiväkodin kiireiseen arkeen ja erikokoisiin ryhmiin. Toimintamenetelmien helppo sovellettavuus on mielestämme erityisen tärkeää ryhmäkokojen ollessa suuria sekä rajallisen suunnitteluajan vuoksi. Palautteessa nousi esille, että toteuttamamme ympäristökasvatuksen menetelmät ovat erityisen toimivia pienryhmien kanssa toimiessa.

Palautteessa korostui, että toimintamme oli lapsilähtöistä koko projektin ajan. Olimme erityisesti onnistuneet toimivan sekä innostavan tarinan sekä mielikuvitusmaailman luomisessa, joka herätti lapsen mielenkiinnon käsiteltävää aihetta kohtaan. Viidennen dimension toimintamalli oli toteutettu toimivasti ja mielenkiintoa herättävästi, joka vastasi hyvin viisivuotiaan lapsen kehitystasoon. Tämä välittyi myös lasten puheista, innokkuudesta sekä halusta osallistua kaikkeen toimintaan. Lapset muistelivat projektimme aikana sekä sen jälkeen kaikkea tekemäämme ja kokemaamme. Tarinasta keskustelemalla ja sitä käsittelemällä, he samalla käsittelivät ympäristökasvatuksen teemoja lapselle ominaisella tavalla. Tästä välittyi meille tunne siitä, että olimme saavuttaneet tavoitteemme ohjaajina suhteessa lapsiin.

Kasvatushenkilöstö koki saaneensa työhönsä uusia toimintamenetelmiä projektistamme. Uusia ideoita heräsi erityisesti median ja tabletin monipuolisesta hyödynnettävyydestä sekä lasten kanssa toteutettavista tieteellisistä kokeista. Myös entuudestaan tutut menetelmät, kuten maalaus ja herneiden kasvattaminen herättivät uusia näkökul-

mia. Henkilökunta sai palautteen perusteella uusia ideoita ympäristökasvatuksen sisällyöstä ja ympäristökasvatuksen merkitys syveni. Palautteessa nousi vahvasti esille, että olimme osanneet nostaa esille ympäristökasvatuksen tärkeät ja oleelliset teemat.

Pedagoginen dokumentointi näkyi työssämme toiminnan suunnitteluna, lasten sekä toiminnan jatkuvana havainnointina, toiminnan valokuvaamisena, toimintatuokioiden kirjaamisena sekä projektin jatkuvana arviointia. Näiden dokumenttien pohjalta kokosimme ympäristökasvatuksen menetelmäkansion. Kansion tarkoituksena oli, että sitä hyödynnettäisiin pedagogisessa toiminnassa jatkossa. Ympäristökasvatuksen menetelmäkansioon olimme koonneet tiivistelmät jokaisesta toimintatuokiosta, tuokioihin tarvittavista materiaaleista sekä tiivistelmät projektissa hyödynnetyistä teorioista. Henkilökunnan palautteessa nousi esille, että osa käyttämistämme menetelmistä vaatii enemmän suunnittelu- ja valmisteluaikaa, kuin tämän hetken resursseilla on mahdollista. Kansion tarkoituksena olikin antaa varhaiskasvattajille ideoita, menetelmiä sekä vinkkejä, joiden hyödyntäminen vähentää suunnitteluun tarvittavaa aikaa. Koimme onnistuneemme tätä kautta toimintamenetelmien hyödynnettävyydessä.

Kuva 14. Ympäristökasvatuksen menetelmäkansio (Milka Sotkasiira 2016)

7 Pohdinta

Opinnäytetyöprojektimme käynnistyi loppukeväällä 2016. Kartoitimme usean päiväkodin kiinnostusta ryhtyä toteuttamaan toiminnallista opinnäytetyötä kanssamme. Useampi päiväkotikiinnostuksensa työtämme kohtaan. Alkukartoituksen jälkeen yhteistyötä suunniteltaessa ilmeni kuitenkin, ettei alkuperäisellä yhteistyökumppanillamme ollut riittävästi aikaa tai mahdollisuuksia sisällyttää työtämme heidän omaan toimintaansa. Koimme tämän harmilliseksi, sillä ajatuksena oli, että projekti nivoutuisi luontevaksi osaksi päiväkodin muuta toimintaa. Tämän aikataulullisen ongelman vuoksi jouduimme vaihtamaan yhteistyökumppaniamme projektin alkuvaiheessa, joka viivästytti opinnäytetyöme käynnistymistä. Tämä sai meidät myös pohtimaan, kuinka merkittäväksi ympäristökasvatus koetaan varhaiskasvatuksessa. Lopulta kuitenkin löysimme yhteistyökumppanin, joka oli todella kiinnostunut aiheesta ja yhteistyöstä kanssamme.

Lyhytaikaisen projektin avulla on haastavaa arvioida toiminnan pysyvää merkitystä työelämäkumppanille. Voimme kuitenkin arvioida sen merkityksellisyyttä meille tulevana sosionomeina ja varhaiskasvattajina. Ympäristökasvatuksen sekä kestävä kehityksen tärkeys syveni meille entisestään opinnäytetyöprosessin aikana. Tämä saikin meidät pohtimaan, kuinka voimme itse toteuttaa ympäristökasvatusta sekä sitä ohjaavia arvoja omassa työssämme tulevaisuudessa. Omilla ekologisilla valinnoilla, pidempiaikaisilla projekteilla sekä omalla esimerkillämme pystymme tuomaan ympäristöystävälliset arvot osaksi työtä ja työyhteisöä.

Mielestämme ympäristökasvatus sekä sen ulottuvuudet tulisi nostaa suurempaan asemaan jo sosionomikoulutuksessa. Sosiaalialan koulutukseen kuuluu jo nyt ympäristöystävällisyyttä korostavia arvoja, mutta niitä tulisi nostaa konkreettisemmin, tiedostetummin ja selkeämmin esille osaksi koulutusta. Ympäristöystävälliset arvot ja asenteet omaksutaan jo varhaisesta lapsuudesta lähtien, jonka vuoksi me kasvattajat olemme suuressa vastuussa näiden arvojen välittämisessä seuraaville sukupolville. Globaalit ihmisten aiheuttamat ympäristön- ja ilmastonmuutokset ovat saaneet aikaan sen, että toiminta kestävämmän tulevaisuuden puolesta on aloitettava välittömästi.

Ympäristökasvatusta käsitteleviä projekteja, tutkimuksia ja tietoisuutta kaivataan entistä enemmän ja sitä tulisi myös välittää laaja-alaisemmin kaikille ihmisille. Ihanteellisinta olisi, ettei ympäristökasvatuksesta tarvitsisi enää puhua omana erillisenä suuntauksenaan, vaan ihmiset omaksuisivat sen luonnolliseksi osaksi kaikkea toimintaa elämässä.

Opinnäytetyömme päätteeksi toivomme, että projektimme olisi jättänyt lapsiin pysyviä muistoja, jotka ohjaisivat heitä tulevaisuudessa tekemään ympäristöystävällisempiä valintoja sekä toimimaan ympäristömme puolesta.

Lähteet

Berg, Annukka 2011. Elämää kulutusyhteiskunnassa. Teoksessa: Furman, Eeva – Niemelä, Jari – Hallanaro, Eeva-Liisa - Halkka, Antti – Sorvari, Sanna (toim.): Ihminen ja ympäristö. Tampere: Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä. 354-361

Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:1. Verkkodokumentti. <http://www.oph.fi/download/163781_esiopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf>. Luettu 20.10.2016.

Hakkarainen Pentti 2002: Kehittävä esiopetus ja oppiminen. Jyväskylä: PS- kustannus.

Hakkarainen, Pentti 2004. Narrative Learning in the Fifth Dimension. Verkkodokumentti. <<http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/outlines/article/view/2147/1892>>. Luettu 18.8.2016.

Helenius, Aili - Korhonen, Riitta (toim.) 2008 Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja -kehitykseen. Helsinki: Sanoma Pro Oy

Helenius, Aili – Lummelahti, Leena 2013. Leikin Käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Helsingin esiopetuksen opetussuunnitelma 2016. Helsingin kaupunki. Verkkodokumentti. <<http://www.hel.fi/static/liitteet/vaka/Esiopetussuunnitelma-2016.pdf>>. Luettu 19.9.2016.

J.A. Karppinen, Seppo - Latomaa, Timo (toim.) 2010 Seikkaillen elämyksiä 2. Tampere: Juvenes Print.

Karvonen, Pirkko 2000. Hyppää pois!- Lapsen motoriiikan arviointi ja kehittäminen. Tampere: Kustannus Oy Tamara Press. Tammer-Paino Oy.

Karppinen, Seija 2009. Kädentaidot ja käsityökasvatus. Teoksessa Ruokonen, Inkeri - Rusanen, Sinikka - Välimäki, Anna-Leena (toim.). Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 56-65

Koivunen, Pirjo-Leena - Lehtinen, Taisto 2015. Kasvu kiikarissa. Havainnoinnin käsikirja varhaiskasvattajille. Jyväskylä: PS kustannus.

Koskinen, Sanna 2010. Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina. Ympäristökasvatuksen näkökulmia osallistumiseen. Väitöskirja. Nuorisotutkimusseura ry. Helsinki: Hakapaino Oy.

Kuitunen, Markku 2011. Joutomaat ovat erilaisia. Teoksessa: Furman, Eeva – Niemelä, Jari – Hallanaro, Eeva-Liisa - Halkka, Antti – Sorvari, Sanna (toim.): Ihminen ja ympäristö. Tampere: Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä. 259

Kyttä, Marketta 2003. Children in outdoor contexts: affordances and independent mobility in the assessment of environmental child friendliness. Väitöskirja. Aalto yliopisto. Verkkodokumentti. <<https://aaltodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/2192/isbn9512268736.pdf?sequence=13>>. Luettu 18.8.2016.

Leikin merkitys lapselle n.d. Mannerheimin lastensuojeluliitto. Vanhempainnetti. Verkkodokumentti. <http://www.mll.fi/vanhempainnetti/lasten_leikit/leikin_merkitys_lapselle/>. Luettu 19.8.2016.

Lyytimäki, Jari 2011: Kaupunkiluonnnon hyödyt ja harmit. Teoksessa: Furman, Eeva – Niemelä, Jari – Hallanaro, Eeva-Liisa - Halkka, Antti – Sorvari, Sanna (toim.): Ihminen ja ympäristö. Tampere: Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä.104

Lyytimäki, Jari – Berg, Annukka 2011. Kansalaisen monet ympäristösuhteet. Teoksessa: Furman, Eeva – Niemelä, Jari – Hallanaro, Eeva-Liisa - Halkka, Antti – Sorvari, Sanna (toim.): Ihminen ja ympäristö. Tampere: Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä. 347-353

Mannerheimin lastensuojeluliitto n.d. Vanhempainnetti. 5-6 vuotiaan kasvu ja kehitys.<http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/5_6-vuotias/>. Luettu 20.8.2016.

Marjamäki, Elina - Kosonen, Susanna - Törrönen, Soile - Hannukkala, Marjo 2015 Lapsen Mieli. Mielenterveystaitoja varhaiskasvatukseen ja neuvolaan. Suomen mielenterveysseura. Helsinki: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy

Massa Ilmo 2011. Arkielämän ympäristöpolitiikka. Teoksessa: Furman, Eeva – Niemelä, Jari – Hallanaro, Eeva-Liisa - Halkka, Antti – Sorvari, Sanna (toim.): Ihminen ja ympäristö. Tampere: Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä. 362-367

Matikainen, Eila 2008. Lasten orientoituminen luonnonympäristöön. Teoksessa Helenius, Aili – Korhonen, Riitta (toim.). Pedagogiikan palikat. Johdatus varhaiskasvatukseen ja –kehitykseen. Helsinki: WSOY.

Multisensorinen toiminta n.d. Papunet. Verkkodokumentti. Päivitetty 15.2.2017. <<http://papunet.net/tietoa/multisensorinen-toiminta>>. Luettu 19.8.2016.

Niiniluoto, Ilkka 2011. Luonto onnen lähteenä. Teoksessa: Furman, Eeva – Niemelä, Jari – Hallanaro, Eeva-Liisa - Halkka, Antti – Sorvari, Sanna (toim.): Ihminen ja ympäristö. Tampere: Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä. 77-83.

Oksanen, Markku 2000. Yhteiskunnallinen moniarvoisuus ja luonnon arvottaminen. Teoksessa: Haapala, Arto – Oksanen, Markku (toim.): Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki. Gaudeamus Kirja, Oy Yliopistokustannus University Press Finland. 82-101

Parikka-Nihti, Mari 2011. Pieniä puroja. Kasvua kohti kestävästä kehitystä. Lasten keskus.

Parikka-Nihti, Mari – Suomela, Liisa 2014. Iloa ja ihmettelyä. Ympäristökasvatus varhaislapsuudessa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ranta, Pertti 2011. Kaupunkiluontokin on luontoa. Teoksessa: Furman, Eeva – Niemelä, Jari – Hallanaro, Eeva-Liisa - Halkka, Antti – Sorvari, Sanna (toim.): Ihminen ja ympäristö. Tampere: Gaudeamus Helsinki University Press, Oy Yliopistokustannus, HYY Yhtymä. 263-268

Raittila, Raija 2011. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa: Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus. 208-218

Rusanen, Sinikka 2009. Teoksessa Ruokonen, Inkeri - Rusanen, Sinikka - Välimäki, Anna-Leena (toim.). Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopistopaino Oy. 48-56

Rusanen, Sinikka - Kuusela, Minerva - Rintakorpi, Kati - Torkki, Kaisa 2014. Musta tuntuu punaiselta. Kuvataiteellinen toiminta varhaisiässä. Helsinki: Lasten Keskus ja Kirjapaja Oy.

Suomi 100 12.02.2016. <<http://suomifinland100.fi/kaupungistumisen-kehitys/>> Verkko-dokumentti. Luettu 05.03.2017.

Suomen luonnon monimuotoisuuden suojelun ja kestävän käytön strategiasta vuosiksi 2012–2020. Luonnon puolesta – ihmisen hyväksi. Valtioneuvoston periaatepäätös. Ympäristöministeriö. Verkkodokumentti. Päivitetty 7.3.2017. <<http://www.ymparisto.fi/download/noname/%7B42B4A7BC-EA00-4724-8599-703B5E6076BE%7D/24101>> Luettu 07.03.2017.

Suomen Ympäristökasvatuksen Seura 2016. Ympäristökasvatus uuteen vasaan. Verkkodokumentti. <http://www.ymparistokasvatus.fi/images/documents/vasu_vaikuttaminen_tiivistelma.pdf>. Luettu 18.7.2016.

Suoninen, Annikka 2014. Lasten mediabarometri 2013. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja 75. Verkkodokumentti. <<http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/lastenmediabarometri2013.pdf>>. Luettu 1.1.2017.

Taidelähtöiset menetelmät 2016. Vastavuoroista oppimista. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus. Verkkodokumentti. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/taidelahtoiset_menetelmat>. Luettu 19.9.2016.

Turja, Leena 2011. Ympäristökasvatus on lasten toimintaa. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.). Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Turunen, Saija – Hoppania, Hanna-kaisa, Luhtamäki, Minna – Nenonen, Tellervo – Tuomaala, Vaua. 2010. Ihmisiä ja kaupunkiluontoa, tutkimus pääkaupunkiseudun asukkaiden hyvinvoinnista. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA, Heikki Waris –instituutin julkaisusarja nro 24.

Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta 580/2015. Annettu Helsingissä 8.5.2015.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus. Tampere: Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy. Saatavilla myös verkossa. Verkkodokumentti. <http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf>. Luettu 18.10.2016.

Varhaiskasvatus 2016. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus. Verkkodokumentti. Päivitetty 23.2.2017. <<https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/varhaiskasvatuspalvelut>>. Luettu 14.8.2016.

Wolff, Lili-Ann 2004. Ympäristökasvatus ja kestävä kehitys: 1960-luvulta nykypäivään. Teoksessa: Cantell, Hannele (toim.): Ympäristökasvatuksen käsikirja. Juva: Ps Kustannus. 18-29.

Lupalappu vanhemmille

Hei!

Olemme kolmannen vuoden sosionomiopiskelijoita Metropolia Ammattikorkeakoulusta. Suoritamme opinnäytetyötämme päiväkodissanne syys-lokakuussa. Opinnäytetyöhömmme kuuluu seitsemän toiminnallista tuokiota, jotka toteutamme 7-9 lapsen pienryhmässä. Toimintatuokiot käsittelevät ympäristökasvatusta erilaisten toiminnallisten menetelmien avulla. Pienryhmä pysyy samana koko projektin ajan ja toiminta tapahtuu päiväkodissa sekä lähiympäristössä.

Valokuvaamme toimintatuokioita opinnäytetyön esittelyä ja raportointia varten. Lapset eivät ole kuvista tunnistettavissa.

Toimintatuokioiden päätteeksi keräämme teiltä ja lapsilta palautetta siitä, miten toiminta on vaikuttanut lapsenne arkeen ja onko hän pitänyt toiminnasta.

Saako lapsenne osallistua toimintatuokioihimme?

___ Lapseni saa osallistua

___ Lapseni ei saa osallistua

Ystävällisin terveisin,

Milka Sotkasiira, Maija Tikkala & Elli Hyvärinen

Ensimmäinen kirje

Hei te valitut maan asukkaat!

En tiedä oletteko koskaan kuulleet minusta. Pysyttelen usein piilossa uteliailta silmilta ja kaupungin hälinältä. Oletteko koskaan huomanneet kevään ensimmäiset lehdet tai syksyn upean väriloiston puissa? Minä olen kaikkien niiden takana. Istutan siemenet ja maalaan kasvit kauniin värisiksi. Tärkein tehtäväni on pitää huolta rakkaista ystäväistäni kukista ja kasveista. Kuukausi sitten tapahtui jotain aivan hirveää... Ilkeä Kiviherra löysi ja vangitsi minut. Nyt olen loukussa hyvin pimeässä ja kylmässä luolassa. Ikävöin ystäviäni ja minua huolettaa, miten he selviävät ilman apuani. Kuulin myös, että Kiviherra haluaa muuttaa maailman pelkäksi kiveksi ja betoniksi sekä hävittää kaiken kauniin ja vihreän.

Onneksi ystäväni Merikotka löysi minut ja lupasi auttaa. Hän on lentänyt nyt kuukauden ympäriinsä ja etsinyt tarpeeksi taitavia, rohkeita ja luotettavia apureita minulle. Lopulta hän löysi teidät kaikki ja kokosi teidät tänään tänne yhteen, jotta voimme kysyä teitä salaiseen tehtäväämme. Jos uskallatte ryhtyä apureikseni, muistakaa että Kiviherra yrittää estää teitä kaikin tavoin. Ensimmäisenä teidän täytyykin keksiä, miten pysytte salassa Kiviherralta!

*Terveisin,
Metsänhaltija*

Tieteelliset kokeet

Helpot tieteelliset kokeet

Punakaalimehu

Lähde: <http://tempputehdas.heureka.fi/2012/03/28/kummaa-mehua/>

Välineet:

Punakaalia, vettä, kannu, juomalaseja, sitruunamehua, soodaa, pesu-/puhdistusainetta, etikkaa, saippuaa, kattila, siivilä, raastinrauta, vedenkeitin

Vaihe 1

Raasta kourallinen punakaalia, pane raaste kannuun. Kaada punakaaliraasteen päälle kiehuvaa vettä. Anna punakaalimehun jäähtyä ja siivilöi punakaali pois. Kaada tyhjään lasiin hieman mehua.

Vaihe 2

Pane toisen lasin pohjalle hieman sitruunamehua, niin että sitä ei huomaa. Kaada nyt mehu kannusta toiseen lasiin ja häikäise kaverisi "taikavoimillasi".

Vaihe 3

Pane toiseen lasin pohjalle hieman soodaa, niin että sitä ei huomaa. Kaada nyt mehu kannusta toiseen lasiin ja häikäise kaverisi "taikavoimillasi".

Vaihe 4

Kokeile mahdollisimman monia väri vaihtoehtoja. Käytä eri aineita, kuten erilaisia pesu-aineita, etikkaa ja muita kotoa löytämiäsi aineita. Älä koskaan maista kemiantempujasi!

Ylöspäin kiipeävä vesi

Lähde: <http://tempputehdas.heureka.fi/2012/04/02/kiipeeva-vesi/>

Välineet:

Lämpökynntilä, vati/lautanen, vettä, korkea lasi / lasipurkki, tulitikkuja, (väriainetta)

Vaihe 1

Kaada n. 1 cm vettä vatiin/lautaselle. Jos värjääät veden, näet selkeämmin mitä tapahtuu. Sytytä lämpökynntilä ja pane se vatiin/lautaselle. Älä kaada astiaan liikaa vettä, jottei kynntilä ala kellua.

Vaihe 2

Pane lasi ylösalaisin kynttilän päälle vatiin ja tarkkaile veden pintaa lasin sisäpuolella. Jos käytät värjättyä vettä, näet vaikutuksen paremmin.

Ilmapallon paisuttaminen

Lähde: <http://www.ejippo.fi/kerhot/3-6/>

Välineet:

Ruokasoodaa, ruokaetikkaa, ilmapalloja (väh. 2 kpl), kaksi tyhjää 0,5l limsapulloa

Vaihe 1

Laita juomapullon pohjalle 3tl ruokasoodaa

Vaihe 2

Laita ilmapallon sisälle pipetin tai ruiskun avulla reilusti etikkaa

Vaihe 3

Venytä ilmapallo juomapullon suulle

Kellumiskokeilu**Välineet:**

Tavallinen vesi, kuplavesi, rusinat, haluamasi materiaalit

Vinkki:

Litistä rusina ja kokeile sen kellumista tavallisessa sekä kuplavedessä! Mitä huomaat?

Palautekysely vanhemmille

Hei Te Metsänhaltijan apurin vanhemmat!

Kiitos, että lapsenne sai osallistua opinnäytetyöhömmme! Meillä on nyt takana seitsemän erilaista toiminnallista tuokiota. Toimintatuokioilla olemme käsitelleet ympäristökasvatusta muun muassa kasvattamalla herneitä, maalaamalla syksyisen taideteoksen, metsästämällä kultaisia käpyjä, rakentamalla pikkulinnuille pesiä, tekemällä tieteellisiä kokeita ja vierailemalla luontoaiheisessa tunnehuoneessa. Toiminnassamme olemme painottaneet ympäristökasvatuksen sosiaalista ja ekologista puolta. Saimme runsaasti arvokkaita kokemuksia, sekä mukavia hetkiä lapsenne kanssa.

Lopuksi haluaisimme kuulla teidän sekä lastenne ajatuksia menneistä toimintatuokioista. Vastauksenne ovat erittäin tärkeitä opinnäytetyömme kannalta. Voitte vastata kysymyksiin vapaamuotoisesti muutamalla lauseella. Toivomme, että palautatte kyselyn viimeistään maanantaina 7.11.2016.

- 1. Onko lapsenne puhunut toiminnastamme kotona? Jos on, niin mitä?**
- 2. Mikä toimintakerroista on jäänyt päällimmäisenä lapsenne mieleen?**
- 3. Onko ympäristökasvatus teille käsitteenä entuudestaan tuttu? Sopisiko se mielestänne osaksi päiväkodin arkea?**
- 4. Kertokaa vapaamuotoisesti, mitä mieltä olette olleet projektistamme.**

Kiitos osoittamastanne mielenkiinnosta! :)

Ystävällisin terveisin,

Milka Sotkasiira, Maija Tikkala & Elli Hyvärinen

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Palautekysely henkilökunnalle

Hei,

kiitos että saimme toteuttaa opinnäytetyömme yhteistyössä teidän kanssanne! Mielestämme yhteistyö on ollut erittäin sujuvaa sekä antoisaa ja olemme erittäin kiitollisia osallisuudestanne opinnäytetyöhömmme.

Opinnäytetyömme päätavoitteena oli tarjota lapsilähtöisiä, ympäristökasvatusta tukevia toimintamenetelmiä. Toimintamenetelmissä keskeisenä tavoitteenamme oli saada niistä päiväkodin arkeen soveltuvia, helposti toteutettavia sekä käyttökelpoisia menetelmiä. Ympäristökasvatuksen eri ulottuvuuksista huomioimme erityisesti sosiaalisen ja ekologisen ulottuvuuden.

Voitte vastata vapaamuotoisesti, mutta toivoisimme että vastaatte ainakin seuraaviin kysymyksiin:

- 1. Saavutimmeko mielestänne asettamamme tavoitteet?**
- 2. Näkyikö lapsilähtöisyys toiminnassamme? Oliko toiminta sopivaa ja mielekästä 5-vuotiaan lapsen kehitystasolle?**
- 3. Koetteko, että toimintamenetelmät olisivat hyödynnettävissä myös tulevaisuudessa?**
- 4. Saitteko työhönne uusia ideoita tai ajatuksia ympäristökasvatusta tukevista menetelmistä?**
- 5. Mitkä menetelmät olivat mielestänne toimivia? Mikä kaipaisi vielä kehittämistä?**
- 6. Olivatko käyttämämme menetelmät mielestänne toimivia ympäristökasvatuksen aiheen käsittelemisessä?**

Hyvää syksyn jatkoa!

Ystävällisin terveisin,

Milka Sotkasiira, Maija Tikkala & Elli Hyvärinen

Metropolia Ammattikorkeakoulu